

Leto
X.

DOM IN SVETI

Štev.
6.

Ureja:
dr. Fr. Lampe.

V Ljubljani.
1897.

Tiska:
Katol. Tiskarna.

V Ljubljani, dné 15. sušca 1897.

Vsebina 6. zvezka.

	Stran
Cvetje s polja modroslovskega. (Spisal dr. Fr. L.) [Dalje.]	161
Moja soba. (Zložil Anton Medved.)	164
Naš spomin. (Zložil Anton Medved.)	165
Prav! (Zložil Anton Medved.)	165
Sovražne sile. (Zgodovinska slika. — Spisal dr. Jos. Gruden.)	165
Nemškar. (Slika iz Bele Krajine. — Spisal Jank, Barle.)	168
Ob Balkanu. (Spomin iz Bolgarije. — Spisal Jos. Repina.)	171
Celje in okolica. (Narodno društvene črtice. Poleg raznih spisih sestavil A. Fékonja.) [Dalje.]	174
Prodiranje proti severnemu zemskemu tečaju. (Spisal dr. Simon Šubic.) [Dalje.]	180
Književnost	185
A) Slovenska književnost. Knjige „Slov. Matice“ za l. 1896. Ant. Knezova knjižnica. — Povesti. Spisal dr. Ivan Tavčar. I. — B) Hrvaška književnost. Knjige „Matice Hrvatske“ za l. 1896. Propali dvori. — Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena.	
Razne stvari	191
Naše slike. — Novi grobovi. — Glasba. — Iz belokranjskega besednega zaklada. [Dalje.]	

Na platnicah.

Socijalni pomenki. [Dalje.] — Duhovniki v odboru „Slov. Matice“. — Drugi redni koncert „Glasbene Matice“.

Slike.

Materinska ljubezen	161
Zidani most ob južni železnici	169
Črnogorska kneginja Milena	176
Črnogorski knez Nikola I.	177
Fridtjof Nansen	181
Ladija Fram	181

Listnica uredništva. Gosp. Stanko: Ne zamerite, to je proza in še ta ne dobra. Morda drugič kaj boljšega. — Gosp. Podgorski: Prava načela, dobri opomini — toda za pesem to ni dovolj. Za objavo nista Vaši pesmi. Med znanci pa bi se dali dobro deklamovati. — Gosp. F. v C.: Vedno bolje. Morda se kaj porabi. — Gosp. Srečko: Je — in vendar še ni. A polagoma bo.

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. in IX. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrť leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrť leta 85 kr. V tuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse lanske (1896) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Cvetje s polja modroslovskega.

(Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje).

13. O telesih v obče.

Čitatelj, ki je dosedanje razkladanje dobro premislil, lahko loči različne stvari, ker vé, da niso vse jednake. Zlasti lahko loči take, katere otiplje z rokami in jih vidi z očmi, in take, ki se ne dadó tipati in videti. Kos kruha vidi, tiplje, okuša; srčnosti pa ne more tipati, še manj okušati. Take stvari, ki se dadó tipati, imenujemo navadno *telesa*. Seveda mislimo ob tej besedi najprej na človeška telesa, a tukaj nam pomenja telo mnogo več: tudi kos kruha, kamen, steklenica vode, dim — — vse je telo. Zaradi tega pravimo znanstveno tako-le: Telo je tista sestavljena podstat (substancija), ki je razsežna, to je: dolga, široka in visoka. Zato namreč telesa vidimo in tipamo, ker so razsežna, ker se razprostirajo v prostoru; razsežna pa so, ker so sestavljena iz delov. Ko bi se pa kakoršnakoli stvar prav nič ne prostirala, ko bi ne bila ne dolga, ne široka, ne visoka, temveč popolnoma jednovita, ne bi je mogli zaznati s svojimi telesnimi čutili.

O takih stvaréh torej bomo govorili najprej. Zdi se, da bo to razkladanje najložje, ker se telesa kar silijo našim očem in drugim čutom. Toda čeprav je lahko videti telesa po zunanje, ni pa tako lahko dognati, kaj je bistvo teles, iz katerih delov so sestavljena, zakaj so razsežna in katere so njih poglobitne lastnosti. Zato so pa modroslovci že marsikaj učili o telesih, kar se ne vjema z resnico.

Omenili smo že poprej (str. 98) LEVKIPA in DEMOKRITA. Ta dva sta učila, da so telesa

sestavljena iz jako majhnih delcev ali koscev, ki se ne dadó nikakor več razdeliti ali razkosati. Zato sta imenovala te dele nedeljive ali atome, in njih nauk se imenuje atomizem. Ta nauk pravi nadalje, da so ti deli različno veliki in težki, a gibljejo se raznotero sem in tje, in iz tega gibanja se narejajo razne stvari in naposled vesoljni svet, četudi ni v gibanju nobenega reda. Med starimi modroslovci je

sprejel EPIKUR ta nauk; med novejšimi pa jih je od BAKONA VERULAMSKEGA naprej prav mnogo, ki tako učé. Tudi dandanes misli premnogo učenjakov - prirodoslovcev, da je ta nauk jedino pravi. Naslanjajo se na prirodoznanstvo; posebno kemija ali nauk o notranjih premembah teles — tako trdé — zahteva, da si mislimo vsa telesa sestavljena iz neizrekljivo majhnih, nerazdeljivih delcev, atomov; od teh sta pa vedno po dva ali jih je po več skupaj, in sicer tako, da so te skupine atomov v enem telesu čisto jednake; imenujemo jih molékule. Po tem nauku je med dvema molékulama nekoliko prostora in celó med atomi, če-

Materinska ljubezen.

prav so ti prostori silno majhni. Vsak atom in vsaka molékula ima pa tudi razne moči; moč deluje od jednega atoma do drugega: včasih se držita s tisto močjo skupaj, včasih pa se odganjata ali odbijata.

Zagovorniki tega nauka se radi sklicujejo na to, da se prav dobro vjema ž njihovimi računi, skoro tako, da vedó malone število atomov in molékul v kakem prostoru.

Drugi modroslovci pa so se lotili tega vprašanja drugače. Saj telesa prav za prav ne vi-

dimo in ne tipamo nobenega, in tudi ne moremo, zakaj same moči ali sile se nam morejo razodevati. Ako dregnem z roko v zid, tedaj sem zadel ob neko moč, ki se je ustavila moji roki. Kaj bi bilo torej še drugega kakor same moči? Da, le moči, te so resnične, drugo je samo v naših mislih. Tako ti učenjaki. Tudi ta nauk je jako star. Že PITAGORA v 6. stol. pred Kristusom je mislil, da so moči in sicer števila, kakor jedna, dve, tri in druga — poslednji deli vseh teles. V novejšem času pa je učil posebno učeni LEIBNITZ ták nauk, da so vsa telesa sestavljena iz samih — kakor bi najbolje rekli — toček, ki so popolnoma jednotne, pa niti dolge, niti široke in visoke, marveč same moči. Imenoval je take točke jednote ali monade in učil, da jih je v vsakem telesu brez števila.

Poleg teh naukov je bil pa posebno imeniten še drug nauk o telesih. Ta nauk je ARISTOTELOV in njegovih učencev. Prav umevno se dá ta nauk pojasniti tako-le: Ako imam v roki kos voska, prepričam se najprej, da je tukaj nekaj, kar se dá pre narediti na razne načine, zakaj vosek se dá gnesti, dá se topiti, zliti v posodo, zopet strditi ali pa v hudi vročini celó premeniti v sopar. Prememb je torej brez kraja. A vedno mora biti v vosku nekaj, kar se je premenilo, ali nekaj, v čemer se godé in kažejo premembe. Bodisi, da iz voska ulijem svečo, bodisi, da naredim podobo človeško — vedno je v premembah nekaj, kar je podlaga tem premembam in kar te premembe in delujoče moči vase sprejema. — Pa še nekaj drugega je v telesih. Vsako telo, četudi je še tako premenljivo, ima vedno trdno določeno in jasno obliko in ima mnoge moči, ki delujejo na razne načine. Te ne morejo biti ravno isto, kakor ono, kar se je dalo premeniti, marveč kaj čisto drugega. Ako imam voščeno podobo konja v roki, tedaj imam najprej ono sestavino, ki je sprejela obliko konja vase, (ker poprej je bil voščeni konj samo kepa voska), potem pa tudi tisto sestavino, ki mi kaže podobo konjsko. Podoba konjska ni prišla iz voska samega, marveč umetnik jo je vosku vtisnil, torej je ta podoba nekaj, kar se je z voskom združilo, kar je vosek izpopolnilo.

Dveh teh sestavin ni težko ločiti; nahajata se pa v vsakem telesu. Posebno jasno se nam to kaže v živih telesih. Ko vsejemo seme v zemljo, vzklije, raste in je naposled cvetoča rastlina, n. pr. lepa cvetlica. Te cvetlice bi ne bilo, ako bi ne bilo zanjo dovolj snovi, iz katere se je cvetlica nekako napasla: a tudi tiste delujoče moči je treba, ki snov tako porabi za cvetlico, kakor umni zidar kamen in apno za hišo. Tu je vsakomur očitno, da ima naša cvet-

lica dvojni vir: prvi je snov, drugi je pa tista moč, ki povzdigne snov do cvetlične oblike. Prvi vir ne deluje, ampak trpi ali sprejema delovanje vase, drugi vir pa deluje.

Gledé na to loči ARISTOTEL v telesih snov in obliko. Snov mu je to, iz česar je telo, oblika pa je vse to, kar deluje in se nam kaže v telesu. Prvi vir je samo sprejemljiv in trpen, drugi pa delaven in dejaven. Ker pa rabimo besedo „snov“ v navadnem življenju za razne stvari in tako tudi „obliko“, zato je pametno, da ima modroslovec za svoje nauke posebno besedo, in taki besedi bi bili „tvarina“ in „oblika“, kakor so rabili tudi stari Grki besedi „hyle“ in „morfé“, Latinci pa „materia“ in „forma“. „Materia“ je to, kar je nekako mati ali matica vseh stvari, iz katere se vse porodi ali izide, „forma“ pa je zunanja oblika. Še krajše pravimo tvarini tvar in obliki lik. Tvar in lik — ta dva sta nam torej tista dela ali tisti sestavini, iz katerih je vsako telo.

Tako učimo poleg omenjenih velikih modroslovcev in mnogih drugih vred. Zakaj tudi sami priznavamo ta nauk za pravi nauk o telesih. Zatorej učimo, da so vsa telesa iz dvojnega vira, iz stvari in iz lika: iz jednega, ki je premenljiv in sprejemljiv za razne moči, in iz drugega, ki deluje in preminja. Tako pa učimo zaradi tega,

1. ker nam tako pravi že navadna, preprosta pamet. Vsi ljudje ločijo ti dve strani pri telesih. V vsakem telesu je po splošnem prepričanju nekaj, kar trpi in sprejema vase naše utiske, nekaj pa, kar deluje.

2. Vsakomur je tudi jasno, da se tako najbolje razlagajo telesne premembe. Ako se n. pr. vino premeni v kis, tedaj je kis popolnoma drugega bistva, kakor je bilo vino. Toda kis je nastal iz vina; ko bi bil kak opazovalec neprenehoma zraven, videl bi, da je tekočina, ki je bila poprej vino, neprenehoma ostala v steklenici. Torej je gotovo tudi v kisu nekaj tega, kakor je bilo poprej v vinu: in kaj je to drugega kakor tvar. Jednako se utegne kis tudi še nadalje premeniti, da je naposled samo neka lugasta voda, čeprav je tudi v tej stvari nekaj od kisa in vina. Vino in kis in kalna voda imajo nekaj skupnega: tvar ali tvarino; toda imajo tudi bistvene razlike, in vzrok temu mora biti samo lik ali dejavna, bistvena oblika.

3. Pomislimo, da drugače ne bi mogla telesa delovati in ob jednem dati se gibati in preminjati. Ker delujejo, imajo lik ali delujočo sestavino v sebi; ker se dadó preminjati, imajo trpno tvar v sebi. — Ker so telesa — kakor pravijo — lena —, treba je, da jih premikajo sile. Od kod ona „lenost“ kakor od stvari, in od kod gibanje kakor od lika? — Ker so

razsežna, je vsak del telesa v drugem prostoru, zato mora biti nekaj v njih, kar jih prostira. To pa niso sile, zakaj sile delujejo jednotno ter družijo razne dele. Potemtakem morata biti dva vira v vsakem telesu, jeden, ki razprostira vse telo na tri strani, in drugi vir, ki družijo razprostrte dele v jednoto in skupnost. Ta dva vira sta različna. Zakaj razsežnost in jednota ne moreta biti iz jednega vira; razsežnost ima nasprotno smer kakor jednota. In oblika daje razsežnim delom jednoto, torej lik — tako bi dejali — premaguje in uklepa razsežnost. Zato pa tudi vidimo, da je tvar nedoločna, lik pa jo določuje in ji daje podobo, da je taka, kakoršna je.

4. Naposled vemo, da nobeno telo ni tako, da bi moglo samo na jeden način delovati. Torej nima nobeno takega delovanja, da bi se mu ne dalo odvzeti in z drugim zameniti. Ako je pa tako, tedaj je delovanje od telesa ločljivo, razločeno in različno; torej sta gotovo dve strani ali dva vira ali ‚principa‘ vseh pojavov v telesih. Logika ali zakon našega mišljenja zahteva, naj si mislimo toliko različnih virov ali principov, kolikor je različnih vrst lastnostij. In ker se dadó lastnosti teles izvajati iz dveh virov, torej jih je treba učiti in trditi toliko, nič več in nič manj.

Dovolj naj nam bodo ti dokazi. Sedaj se nam je pojasnilo bistvo teles, da poznamo njih poslednje prvine ali sestavine. In modroslovec mora vedno ločiti, kolikor se dá ločiti.

Naš nauk o tvári in liku bi veljal tudi tedaj, kadar bi kdo dokazal, da je vsa tvarina sestavljena iz neskončno malih delcev. Ti mali delci namreč ne bi se družili in razdruževali, ako ne bi jih sklepala in ločila neka jednotna moč. Seveda treba pomniti, da oni lik, o katerem smo govorili sedaj, ni samo trdna zunanja oblika telesa, marveč vse to, kar deluje. Zaradi tega je kakšna stvar tako dolgo ista stvar, dokler ima isti lik (n. pr. vino je vino, dokler ima lik vina); ako ga izgubi, ni več ista stvar ali predmet, marveč je druga stvar (vino — kis). Zaradi tega se imenuje ta lik bistveni ali podstatni (substancijalni) lik.

Ko pravimo, da sta v telesih dva principa ali dela, ne smemo si misliti, da more kdo telesa razdeliti v ta dva dela ali iz njih zopet sestaviti celo telo. Takó se ne dadó telesa deliti, ona dva dela ne moreta biti nikdar sama zase, marveč oba sta vedno nerazdružljiva celota; le oba skupaj sta ta in ona stvar, to in ono bistvo. Tvar je le tedaj nekaj, ako ima tudi lik, lik pa je samo v tvári. Naš nauk pravi le to, da sta v telesih dva vira za različne lastnosti, da sta dve strani, dva principa tako zdru-

žena, da je iz obeh in v obeh čudovita naravna celota.

In ta nauk je modroslovju jako važen zato, ker nam pojasnjuje tudi druge razmere v telesih, zlasti tudi zato, ker je samo modroslovski nauk, ki ga ne povzemamo iz nobene druge vede.

13. Svojstva teles.

Ker obdelujejo svojstva ali lastnosti teles mnoge vede, zato bomo tukaj ogledali si samo tista, ki so za modroslovje imenitnejša memo drugih.

Rekli smo, da so vsa telesa razsežna ali prostorna. Brez teles bi ne poznali prostora. Ker imajo telesa dele in so ti deli drug izven drugega, zato so telesa prostorna. Zato lahko vsakdo vidi, da prostora takega ni, kakoršnega si misli preprosta pamet, namreč nekak velikanski obseg. velikanska posoda za vse stvari: marveč prostor je določilo ali merilo za telesa, za njih razmerje in njih gibanje. Prostor je tam, kjer je drugo poleg drugega. — Četudi pa so delci telesni drug izven drugega in je vsak nekaj zase, vendar niso drug od drugega odtrgani ali oddaljeni, ampak vsi se držé skupaj. Atomisti sicer trdé, da je med atomi in molékulami vmes nekoliko praznega prostora, da se vse molékule nikakor ne dotikajo. Toda praznega prostora ni. Ako pa se v telesih del ne dotika neposredno dela, tedaj je vmes kako drugo telo, s katerim se dotikajo deli. Ako se namreč dva dela ne dotikata, ne moreta drug na drugega delovati. Čisto brezmyselno je reči, da telo deluje tam, kjer ga ni, ali da deluje samo njegova moč. — Ni pa neprimerno misliti si telesa sicer razdeljena v delce, ki se sami med seboj ne dotikajo, toda med njimi je druga tvarina, ki napolnjuje vsak ‚prazen‘ prostor in prešinja vsako telo. Ta nauk nam priporočajo dandanes različne prirodne vede.

Zaradi tega nas uči splošna izkušnja, da dve telesi ne moreta biti ob jednem na istem prostoru; tje, kjer je že jedno telo, ne more prodreti tudi drugo. Le tedaj prodre na primer tekočina med trda telesa, kadar so kakorkoli luknjičasta. Pač pa se telo umika telesu na mnogovrstne načine; kjer je bilo poprej to telo, tje pride drugo, ko se je umaknilo prvo. V telesnem gibanju in delovanju opazujemo neprestano umikanje. Jednako tudi uči veda, da se dadó telesa deliti v neizmerno majhne delce; toda brez konca se ne dadó deliti, kakor bi si kdo utegnil domisljati, češ, „kar je razsežno, dá se tudi deliti, torej se dá deliti vsako tudi najmanjše telesce.“ Ustvarjena bitja nimajo take moči, da bi delila telesa brez konca.

Vsako telo deluje. A delovanje je raznotero: telesa se gibljejo sem in tje, snujejo in preminjajo, družijo in razdružujejo, nove oblike prihajajo na dan in stare se izgublajo. Preminjajo se ali tako, da se prevrže podstat v drugo podstat, torej stvar v drugo stvar, vino v kis; ali pa tako, da se spremeni samo zunanja oblika, n. pr. vino se vlije iz steklenice v skledo ali na tla ali se pobarva s kako barvo. Tu ostane stvar ista, le zunanja oblika se spremeni. Prvo premembo imenujemo bistveno, drugo nebistveno.

Oči nam kažejo, kako se telesa premikajo ali gibljejo iz kraja v kraj. Kažejo nam pa čutila, da se telesa gibljejo tudi sama v sebi. Vsaka notranja prememba je gibanje. Ako rastlina raste, ako se železo ogreva, ako se led taja, — kaj je to drugega kakor notranje gibanje! To gibanje pa ni gibanje v prostoru, kakor bi se telo ali delec telesa samo premikal sem ali tje, marveč stvar sama v sebi se preminja in predrugačuje. Dandanašnji fiziki in kemiki nečejo sicer priznati, da bi bilo kako gibanje še drugačno kakor prostorno. Pravijo, da tisto notranje preminjanje ni nič drugega kakor prostorno gibanje najmanjših delcev. Ti delci se sedaj sučejo ali vrté, potem nihajo po dolgem, nato počez — — — tako, da so vse premembe golo krajevno gibanje. Toda, čeprav se notranji delci tako gibljejo, vendar nam to ne pojasnjuje še dovolj bistvene premembe. Zakaj bi se ti delci gibali drugače, ako bi se tudi sami kolikor toliko ne premenili? N. pr. železna obla teče po gladkih tleh popolnoma enakomerno in naravnost. Ako pa oblo nekoliko prekujem, da je ploščnata ali oglata, tedaj ne teče več enakomerno, ampak poskakuje, ako jo zaženem po tleh. Potemtakem se brez dvoma tudi stvari preminjajo bistveno ali same v sebi in ne samo s tem, da se v prostoru drugače gibljejo.

Da se giblje kako telo, ki se poprej ni gibalo, treba, da je premakne ali gane kako drugo telo, ki se že giblje. Jednako je pri vsaki premembi. Nobenega gibanja in nikake premembe ni brez vzroka.

Kadar se spremeni telo bistveno, tedaj je izginil prejšnji lik in došel je novi. Tega pa ni tako misliti, kakor bi liki pohajali sem ali tje in se sklenili sedaj s to, sedaj z ono stvarjo, marveč liki sami so med seboj sklenjeni nerazdružljivo, liki se prelivajo in prehajajo drug v drugega po stalnih zakonih, ali — da rečemo drugače: tvar je premenljiva in se prenavlja in prenareja po raznih oblikah kakor ista voda, ki teče po različnih strugah.

Čudovito modro je to uravnano v prirodi. Tudi tukaj se kaže največja jednota — tvar — v največjih razlikah ali raznih oblikah. Oblike res delajo razlike, a tudi jednoto, zakaj vsaka stvar je jednota po svoji obliki ali po liku. In tudi liki med seboj so prekrasna jednota, zakaj, četudi se zdé našim čutom različni, čeprav ustvarjajo razna bistva, vendar so vse skupaj kakor jedna velikanska oblika, v kateri so manjši liki le delci. Ti so med seboj sklenjeni, da se pretvarja drug v drugega, kakor valovi pljuskajo sem in tje in se pretvarjajo v čarobne in med sabo tako različne oblike, da si niti dve nista popolnoma jednaki — dejal bi — v celem vesoljstvu. Ta mnogovrstnost oblik je v nekem pomenu neskončna.

Naravoslovje govori o snovi ali tvarini in pa sili.¹⁾ A tvarina ni isto kakor naša tvar, in tudi sile in moči niso prav isto kakor naš lik. Naravoslovje rabi po pravici za svoje namene te pojme in besede, ker ono razkazuje zunanje pojave, modroslovec pa kaže in loči bistvene in poslednje dele.

(Dalje.)

¹⁾ Nemški: ‚Stoff‘ in ‚Kraft‘.

Moja soba.

Ni velik prostor v moji sobi,
Dve okni kažeta mi dan.
In vendar nisem nikdar tožil
O njé puščobi in tesnôbi,
Odkar sem v nji izvolil stan.

Družica verna mi je knjiga,
Zabava v kletki drôben ptič,
Misleči duh mi je tovariš,
Ki luč nauka mi prižiga:
Na sôlzni zemlji vse je nič.

Mirnó mi dan za dnem poteka,
Velí mi spát, velí mi vstát.
In jaz, čemú bi sobo tožil,
Saj čaka vsakega človeka
Še vse tesnéji dom enkrát.

Anton Medved.

Naš spomin.

Kadâr te več ne bó, Umrè Adamov sin, Dokler je človek živ,
Kadâr zapreš oči, Zagrebejo ga v prst, Za žive vès živi.
Za tabo takih sto Na tožno smrt spomin Saj sam ni tega kriv,
In boljih svet dobí. Zatrè slovesen krst. Ni voda naša kri.

Hvalímo le Bogá, Premnogi, oh, bi vstal,
Da nam zakrije svet, Izjokal se glasno,
Da vstati nam ne dá Ko bridko bi spoznal,
Iz mirne zemlje spet. Da zábljen je takó.

Anton Medved.

Prav!

Ti si mi rôko ponujal, Ali se náme spominjaš? Zábil sem tvoje žaljenje,
Jaz sem odklonil pozdrav, Náte spominjam se jaz. Prejšnjo ti vračam ljubav,
Ti si se bridko nasmehnil, V dušo me peče in peče. Vendar, kar jaz sem ti storil,
Mirno dejál si mi: Prav! Tvoj ob razstanku izraz. Nikdar ne dej, da je prav!

Anton Medved.

Sovražne sile.

(Zgodovinska slika. — Spisal dr. Jos. Gruden.)

I.

Temna noč je storila konec šumnim rimskim veselicam. Cesar Domicijan¹⁾ jih je bil dal napraviti v novosezidanem amfiteatru. Konjske dirke so se vrstile z boji gladijatorjev in živalskimi igrami. Človeška kri je tekla — dejali bi — v potokih, rimsko ljudstvo pa je ploskalo z vzvišenih sedežev ubogim žrtvam, vspodbujaje jih na boj in mesarjenje. Cesar sam je šel v areno²⁾ med tekmovalce pri dirki z vozovi; z lovorjem ovenčanega so ga po igri v trijumfu spremili na Palatin.

Luna je vsplavala izza Apeninov na modro italisko nebó, da bi oznanjala šumečemu mestu mir in pokoj. Počasi so se začele prazniti ulice

¹⁾ Domicijan (Domitianus), sin Vespazijanov, iz rodú Flavijevcev, zasedel je po smrti brata Tita (l. 81. po Kr.) rimski cesarski prestol. Skoraj gotovo je brata s strupom spravil s poti. Med njegovimi sorodniki je bilo več kristijanov: Flavij Klement (Flavius Clemens), konzul, Flavija Domitilla starejša in mlajša. Prvi je bil obglavljen, drugi dve obsojeni v prognanstvo. O poslednji, katero cerkev časti mučenico, govorimo v povesti. — Vladarstvo Domicijanovo je bilo polno grozovitostij; njegov spomin je po njegovi smrti (96. po Kr.) senat proklel. — Mnogoštevilni so bili za njegove vlade v Rimu Judje. (Juvenal. Satir. III. v. 12—16. Weiss: Weltgesch. III. 290.)

Pis.

²⁾ Aréna (prav za prav pesek) je bil s peskom posuti prostor, na katerem so se pri igrah borili ali so imeli dirke.

in trgi. Sladki Morfej¹⁾ je objel razgrete glave razkošnih Rimljanov.

Bilo je že pozno na večer, ko se prikaže na strmi poti, ki vodi s palatinskega griča na „sveto cesto“²⁾, temna postava. Zagrnjena je bila v velik plašč, in široka kapa ji je pokrivala obraz globoko doli do oči. Lehkotna hoja in vitka postava sta pričali, da je naš ponočni neznanec še mlad mož.

Hitro je stopal po kamenenem tlaku proti Titovemu slavoloku. Toda, ko je imel iti skozi slavolok in po cesti naprej, krenil je na stransko stezo in se mu izognil; po ovinku se je vrnil na „sveto cesto“ nazaj. Ko je pa stopil s steze na cesto, obrnil se je na pol proti spominiku za hrbtom in v tujem jeziku zamrmral nekaj pred-se. Bilo je slišati kakor kletvina. Potem se pa tesneje zavije v plašč in pospeši korake.

Krasne palače z marmornimi stebrišči ali portiki, ki so ga doslej spremljale ob cesti, ponehale so takoj; mesto njih pa so se vzdigovale na desni in levi visoke hiše z mnogimi nadstropji brez krasú in lepote. Rimljani so jih imenovali „insulae“ (otoke). In res so bila

¹⁾ Morfej je bil starim bog spanja.

²⁾ Palatinski grič je jeden izmed sedmerih gričev, na katerih je sezidan Rim. „Sveta cesta“ (via sacra) se imenuje cesta čez forum na Kapitol. Po njej so se vozili trijumfatorji.

ta čveterooglata, gromadasta poslopja, vzdigujoča se iz morja velikomestnega življenja, podobna malim otokom. Ljudje najnižjih stanov so prebivali v teh hišah. In v tedanjem času so se nastanili v njih tujci, ki so ravno takrat izgnani iz domovine iskali zavetja po svetu, namreč — Judje.

Naš ponočni neznanec je bil že blizu mestnih vrat, imenovanih „Porta Capena“, ko ga sreča truma vojakov. Bili so ponočni stražarji ali „vigiles“, ki so imeli skrbeti za javni mir po cestah in trgih. Danes so se tudi ti junaki navlekli sladkega Bahovega ¹⁾ darú. Omahovali so po cesti, hripavo peli pouliške pesmi in kričeč hvalili radodarnost Domicijanovo.

„Bogovi naj ohranijo božanskega Avgusta!“

„In naj zatró njegove sovražnike!“

„Panem et circenses ²⁾“, državljani rimski“, kričal je dolg tršat vojak, „ha, to je za nas! Smrt vsem sovragom!“

Opazivši prišleca, spravi se vojak takoj nadenj, hoteč se nekoliko pošaliti s ponočnjakom:

„Hoj, amice, kam tako naglo? Kdo si, pokaži se!“

„Pri Herkulu, to je že kdo izmed te umazane judovske sodrge“, pristavi drugi.

„Pogoltne naj jo Hada ³⁾ globoko brezdno!“

Prvi ga zgrabi za plašč in mu poskusi pogledati v obraz. Toda oni se mu iztrga iz rok, pahne ga od sebe, in vojak, katerega so že prevladovale vinske moči, telebne na tla. Tovariši zaženó glasen krohot ob tem prizoru, neznanec pa steče brzo po ulici naprej.

Kličoč vse pošasti črnega Orka nad tujca, pobiral se je vojak od tal, potem pa omahovaje šel za drugimi.

Med tem je bil begun že dospel do neke hiše blizu mestnih vrat. S kladivom, visečim ob podboju, potrka parkrat krepko na duri. Kmalu se zasliši iz hiše ženski glas, ki vpraša ponočnega gosta po imenu.

„Le odpri, Rahela; jaz sem“, odgovori ta v sirske narečju, v katerem so Judje ob onem času navadno občevali. Nato se duri odpró in postarna ženska sprejme prišleca.

„Ali je rabi Efrajim še po koncu?“ vpraša naglo.

„Rabi je v sobi“, odgovori mu ona.

Mladenič se napoti takoj po ozkem hodniku v neko sobo v pritličju. Videlo se je, da pozna hišne prostore.

„Bodi pozdravljen, učitelj!“ ogovori starega rabinca. Sedel je pri mizi in čital v velikem pergamenu. Smoljnata baklja je razsvitljevala prostor. Rabinec je bil že star mož, to je pri-

čala pleša na glavi in siva brada, ki mu je segala skoraj do pasa.

„Mir Gospodov bodi s teboj!“ odgovori mu ta.

Odloživši plašč in pokrivalo, vsede se mladenič k mizi. Sedaj nam je prilika, da opazujemo njegovo zunanost. Bil je visokorastle postave, ostro začrtanega obraza in kodrastih črnih las. Obraz njegov bi imenovali prikupljiv, da ni sedaj pa sedaj iz temnih očij šinil zamrkel sovražen pogled. Zlato-obrobljena tunika, ki jo je nosil, kazala je, da opravlja imenitnejšo službo. Judovski mladenič je bil strežaj cesarja Domicijana. Pravo domače njegovo ime je bilo Baruh, toda Tit ga je imenoval „Stephanus“-a (to je venec). Cesarju je bil v spomin slavne zmage nad Judi.

„Dolgo te ni bilo, Baruh“, začne stari rabinec; „mislil sem že, da te je premotilo razkošno življenje na dvoru in da si pozabil svoje ljudstvo in svojega učitelja.“

„Premotilo, praviš“, poprime mladenič za besedo, „premotilo? More-li nesrečnega bolnika s skelečo rano premotiti posvetni hrup in lišp? Prav sredi hrupnega življenja na dvoru čutim, da sem le jetnik, katerega suženjstva verige težé, čeravno so kovane iz zlata. Večkrat sem želel, da bi bil poginil z neštevilnimi trumami vojakov, ki so padli v svetem boju za rodna tla.“

„Ne, dragi moj“, odgovori mu starec, „življenje tvoje mora biti posvečeno osveti. Maščevalna roka Jehove te je privédla na dvor med te bogokletne Flavijevce. — Bil si še majhen deček tedaj, ko je vsemogočni Bog poslal strašno kazen svojemu ljudstvu, kakoršne še ni bilo, odkar je je rešil iz sužnjosti. Neverniki so pustošili sveto mesto in skrunili tempel Gospodov. In v stiski tistih dnij si se držal krila svoje matere, ki je bežala pred sovražniki.“

„Ne spominjaj me strašnih dogodkov. Še danes me reže spomin v srce.“

„Žalni spomini so, in rad ne mislim nanje“, vzdihne starec. „A treba je, da se zavedaš storjene krivice. Ko je gladna mati bežala s teboj, prišel je grozoviti Rimljan in zavihtel svoj meč nad tvojo glavo. Z divjim krikom je prestregla tvoja mati smrtni udarec. In zgrudila se je v krvi; s svojo smrtjo je rešila tebi mlado življenje. Kakor da se je zgodilo včeraj, tako živo imam prizor pred očmi. Tit te je vzel na svoj dvor in sedaj te je Domicijan postavil za svojega strežaja.“

„Dá, ima me na svojem dvoru“, reče trpko mladenič, „da z ugrabljenim Judom povišuje svojo vsemogočnost. A kakor lev drži me v krempljih, da me stare ob prvi priliki s svojo močjo.“

¹⁾ Bah (Bacchus) je bil bog vinske trte.

²⁾ T. j. kruha in iger!

³⁾ Hades ali Orkos je spodnji svet.

„Zakaj sem ti pravil žalostno zgodbo tvoje mladosti in tvoje domovine? Ker je sedaj čas, da se spominjaš Jeruzalema in Sijona, ki leži na tleh poražen in opustošen kakor osamela vdova, da maščuješ kri svoje matere.“

„Pa kaj naj storim?“ odgovori živo razvneti mladenič, „kaj naj storim? Kolikokrat se mi napolni srce z maščevalnimi čustvi, da bi planil nad protivnike in jih pokončal z lastno roko! Toda skrivati moram gnev v dnu svoje duše in smehljaje klanjati se svojim zatiralcem.“

„Vse na svetu ima svoj čas, tako berem v sveti knjigi“, pravi rabinec počasi in resno. „Pride tudi dan povračila za bogokletni Flavijev rod. Tisti, ki maščuje vsako hudobijo do četrtega rodú, zmelje jih v svojem srdu. In pride dan maščevanja tudi za Rim, to grozno pošast, ki živi le od plena in krvi slobodnih narodov: kakor resnično biva Bog, tudi zanj!“ S slovesnim glasom je govoril te besede in vzdignil tresočo se roko, kakor da je hotel s prisego priklicati neba prokletstvo. „Vse na svetu ima svoj čas“, pristavi potem, „in mi znamo čakati.“

Zvesto ga je poslušal Baruh in komaj si je upal sopsti. Tako živo so mu segle besede v srce. Oba obmolkneta za nekaj trenutkov.

„Povedal mi še nisi, kakšne novice prinašaš z dvora“, prične zopet starec.

„Uprav zato sem danes prišel“, vzdrami se mladenič. „Cesar je začel zasledovati privržence onega Nazarenca, katerega so naši pribili na križ; konskripcije se začno v par dnevih. Saj ti je znano njih upanje, da si podvržejo ves svet. Domicijan, ki vedno le sumniči, boji se skrivnih spletkarij zoper državo, z imetjem obtožencev pa si hoče tudi napolniti svojo prazno blagajno.“

„Nam je prav, ako iztrebi zaslepljene častilce onega izdajice judovskega naroda. Ali kaj bo z našimi?“ pristavi skrbno.

„Našim se ni bati ničesar. Domicijan vedno potrebuje denarja za potratne stavbe in razkošne igre. Išče ga pri judovskih trgovcih. Menahem mu je dal za današnje igre zopet petdeset talentov na posodo, vsi dvorniki in rimski plemenitniki so zadolženi.“

„Oholi Rimljan, tudi ti imaš svojo slabo stran, in ondi te bode prijemal Jud“, pripomni Efrajim. Judje so že tedaj dobro vedeli, da denar vlada svet.

„Od nas, ki smo razkropljeni po vsem svetu, ne pričakuje upora“, nadaljeval je Baruh. „Vso pozornost obrača namreč na Kristusovo sekto in privržence onega Mesije, ki hoče biti sveta vladar. Toda čuj, kaj sem zasledil v cesarski palači! Znan ti je cesarjev bratranec, Flavij Klement, bivši konzul.“

„Proletarstvo ga povelečuje zaradi njegove pravičnosti in usmiljenosti.“

„Že dolgo časa mi je bil na sumu, da je skrivni pristaš kristijanov. Nikdar se ni vdeleževal razuzdanih orgij na cesarskem dvoru, ogibal se je poganskih svečanostij. Tudi danes ni hotel iti k igram, ki jih je cesar napravil. Sedaj pa imam v rokah dokaz, da je tudi on izmed krščanske svojati. Glej, kaj sem našel v njegovi sobi!“

Rekši vzame iz nedrja mal križec in ga podá rabinu. Okovan je bil s srebrom in v njem je bil vdelan drobec onega lesa, na katerem je Kristus prelil svojo kri.

„To je znamenje“, deje starec, katero molijo privrženci onega Nazarenca, ker je na njem umrl sramotne smrti. In Klementu bode znamenje pogube.“

„S tem znamenjem stopim pred cesarja“, povzame živahno mladenič, „in smrt mu je gotova.“

„Samosilnik naj ruje po svojem lastnem drobovju. Tit je umrl otrovljen, sedaj pride na vrsto Flavij Klement in za njim pridejo drugi. Slednjič naj pogine sam kakor Antijoh, zapuščen in zaničevan. Vse ima svoj čas.“

„Grozovitost njegova in sumljivost mu itak odtuja je tudi najbližje sorodovince“, pristavi Baruh. „Vsakdo se mu na videz hlina, ker se boji za svoje življenje, a skrivaj se vedno kujejo spletke zoper njega. Le jedna ima čudovito moč do cesarja, namreč Flavija Domitilla, njegova stričnica. Po materini smrti je prišla na dvor in takoj si je pridobila zaupanje Domicijanovo in ljubezen vseh dvornikov. Vitka je kakor cedra z Libanona in lepa kakor cvet pomladni. Kjer je ona, tam je veselje, nehoté se ji klanjajo srca vseh, in ni ga človeka, ki bi ji hotel zlo. — Cesarju pa je dober genij. Marsikatero grozovitost je preprečila in pogosto mu jezo potolažila njena mila beseda.“

„Flavijevega rodú je“, pravi trdo rabinec, „plod te sovražne zalege. Naj pogine, četudi je čista kakor solnčni žarek. In ti, dragi moj, si orodje v rokah Gospodovih, ne zabi tega! Tisti, ki je dal pastirju Davidu moč, da je premagal silnega Goljata, podpiral bode tudi tebe. Kadar napoči čas osvete, tedaj se vzdignejo rojaki v Palestini, v Egiptu in v drugih pokrajinah. Z združenimi močmi steremo okove, v katere so nas vklenili, in maščujemo krivico, storjeno domovini. Da, kmalu napoči ta veliki dan, na to deluj! Toda glej, pozno je že, klepsidra¹⁾ se je zasukala, vrniti se moraš. Moj blagoslov naj te spremlja.“

¹⁾ Klépsidra je bila nekaka ura pri starih, merilo za čas.

Starec je vstal izza mize, Baruh pa je pokleknil pred njega. In položil je tresoče roke na njegovo glavo. Bilo je delo maščevanja, kateremu je prosil božjega blagoslova.

„Bog naših očetov bodi s teboj“, s temi besedami je odpustil mladeniča. Stara Rahela je zopet odprla duri, in izginil je v temni noči.

(Dalje.)

Nemškar.

(Slika iz Belokrajine. — Spisal Janko Barlè.)

I.

Veselo so pritrkavali v zvoniku vaški fantje, slovesno se je glasilo zvonjenje po ravnini, po kateri se je vijugala kakor srebrna kača — šumeča Kolpa. Za cerkvijo pa so pokali možnarji, katere je nabijal tisti Markušev Matijček, ki stane v raztrgani kolibi na Rebri. Slovesen dan je bil. Pa kaj tudi ne bi? Saj je bila velika nedelja ali vuzem.

Doli po ravnini so prihajali od raznih strani Belokranjci v prazničnem oblačilu. Nekaj se jih je zbralo že pred cerkvijo. Najbliže cerkvi so stala dekleta in sramežljivo povešala oči, ali si pa ogledovala nova krila in nove rute, saj danes je morala imeti vsaka nekaj novega. Malo dalje od njih, gori pod kostanji, so stali fantje in se razgovarjali o raznih novicah, največ o bodočem vojaškem naboru. Občno pozornost je vzbudil mlad vojak, kateri je ravno prihajal od gornje strani v društvu domačih fantov. To so ga gledali! Saj redkokrat vidijo vojaka v samotni belokranjski vasici. Posebno ga je ogledavala mladina. Pa Žigonov Tone, tako je bilo mlademu vojaku ime, tudi ni bil takov, kakor so drugi vojaki. Na rdečem ovratniku so se mu belile četiri zvezde, na vsaki strani namreč dve, a na meču mu je bingljajal rmen trak. Pa čeden fant je bil Tone! Kako ponosno je stopal proti kostanjem, kako prijazno je stiskal roke svojim znancem!

Tone je bil doma iz G . . . Njegovi stariši niso bili baš bogati. Imeli so četrtno polja, kos gozda v Jelovju in navadno po pet, po šest repov v hlevu. Dolga ni bilo, živelo se je . . .

Tone je bil jedinec. To je bilo menda tudi nekaj krivo, da je bil jako razvajen. Že poprej, predno so ga k vojakom vzeli, ni mu posebno dišalo delo: ko je pa jeseni prišel od vojakov, tedaj že celó ni maral delati. Pri vojakih se je še bolj pogospodil in zato je bil tudi ošaben. Jeseni je bilo mnogo dela na polju. Morali so se božji darovi z njiv domov voziti pod streho, vendar Tone je le doma postajal. Ob nedeljah, večkrat pa tudi ob delavnikih, jo je pa zavil v vaško krčmo in ondi popival do trdne noči. — „Prišel je šele od vojakov“ — govoril je stari Žigon, — „ni navajen kmetiškega dela.

Tamkaj je le ukazoval, saj je bil kaprol. S časom bo že bolje!“ — —

II.

Bilo je v pozni jeseni. Nastalo je tisto dolgočasno jesensko deževje, ki zavira vsako delo. V vaški krčmi je sedelo nekoliko pivcev. Njih pogovori so se sukali o raznih domačih stvaréh. V krčmo je stopil Meginov Jurij, tisti, ki večkrat doli v Karlovec vozari. Poklical je nekaj vina in prisedel k drugim pivcem.

„Ná, Jure, pij!“ rekel mu je Rihtarjev Janez, majhen, plečast možiček in mu porinil poln kozarec.

„Bog živi!“ napil je Jurij in zvrnil kozarec.

„Kaj novega, Jure?“ povprašali so ga pivci.

„Nič posebnega; to menda že veste, da gre Žigonov Tone na Nemško“, odgovoril jim je Jurij.

„Na Nemško gre?“ začudili so se pivci.

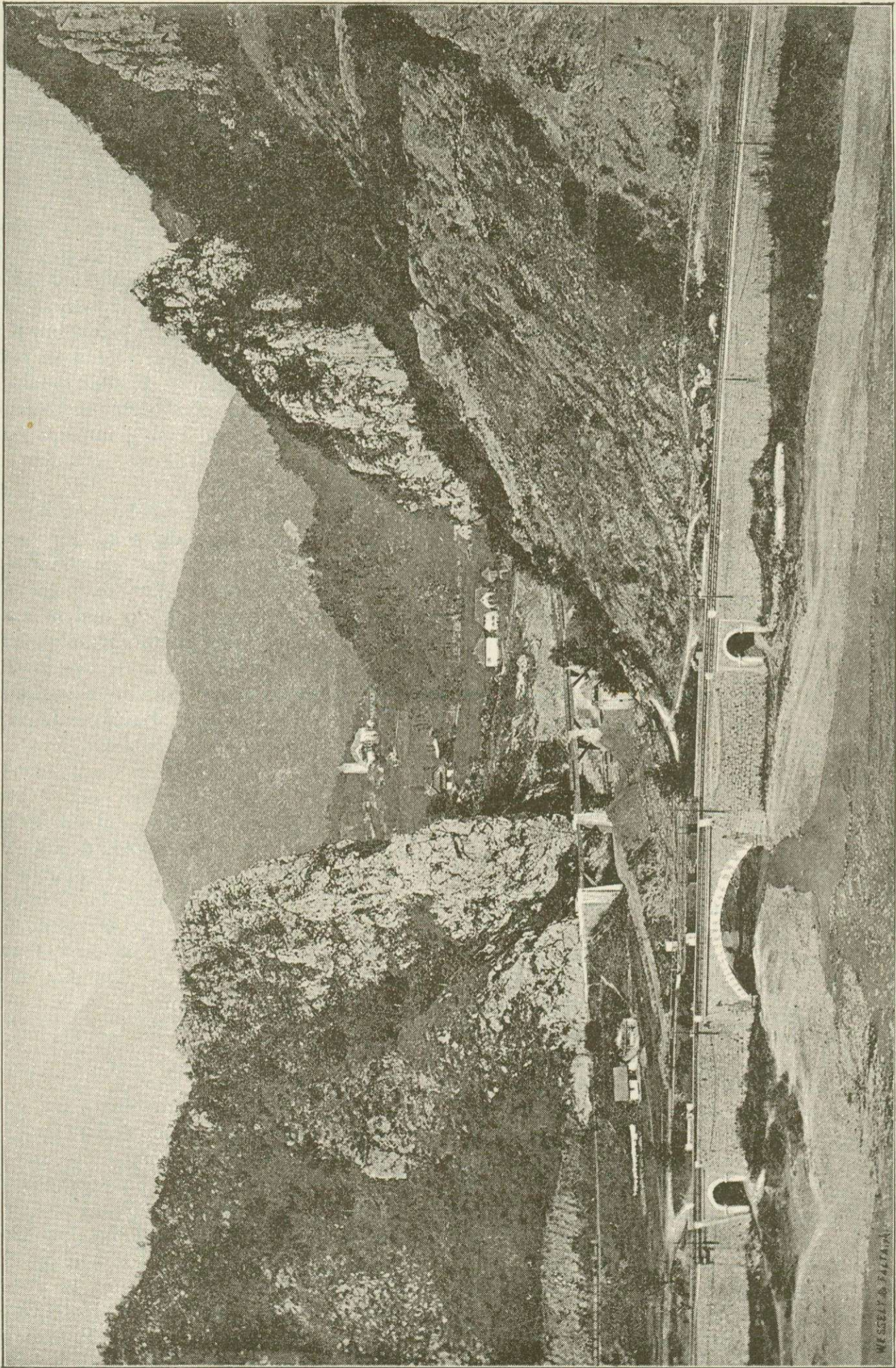
„Na Nemško gre, da. Tam gori je neki dober zaslužek. Nekaj nemškega zna, pa bo prodajal pa vaséh razne drobnarije“ — rekel je Jurij.

„Glejte, glejte, kdo bi si mislil! Morda še obogati!“ — ugibali so možje

„Kaj bi tisto?“ oglasil se je važno Rihtarjev Janez in stresel pepel iz pipe. — „Obogatel že ne bo gori na Nemškem. Kaj menite, da bi Nemci pustili, da si mi kaj zaslužimo, ko bi bilo kaj zaslužka? Delal naj bi Tone rajši doma, delal, saj ima lepo domačijo.“

Tako in jednako so razpravljali in modrovali možje še dolgo v krčmi, Tone je pa vendar odšel na Nemško. Dolgo ni bilo o njem nobenega glasú. Naposled je dobil stari Žigon od Toneta list, v katerem se je hvalil, da mu je dobro na Nemškem in da mu skoraj pošlje nekaj denarjev. — „Glejte, glejte, fant se bo popravil!“ — veselil se je stari Žigon, še bolj je bil pa vesel Toneta, ko mu je res poslal nekaj denarjev.

Bil je Tone kaki dve leti na Nemškem. Nekega dné je prišel zopet domov. A kako se je premenil! Le pogledajte ga, kako gosposko se vède govoreč s kmeti pod kostanjem! Kako ponosno vzdiguje glavo in pripoveduje obširno

Zagorje
Židani most ob južni železnici.

MESSELY & PATAI

ljudem o krajih in mestih, katere je prepotoval, in kaj je vse videl po svetu. Kar je domačega, ne zdi se mu vredno imena, a tuje, nemško, to je vredno hvale. Pri vsaki drugi besedi vplete kako nemško, katero je kje pobral, in jo zasoli še z mastno kletvijo. Pa tudi obleko je premenil. Sedaj je v črni, tuji nošnji, na nogah se mu svetlé nagubančeni škornji, na telesniku mu pa zvoni težka veriga, na katero je obesil nekaj srebrnega denarja. Tudi še v nečem se razlikuje od pobožnih Belokranjcev. Tone je izgubil na Nemškem tudi vero. Že poprej se je cerkve bal, sedaj pa že celó; le redkokrat pride v cerkev, a če ga kdo povpraša, zakaj tako malokdaj v cerkev pride, odreže se mu moško: „Kaj mi bodo neki ti vaši po-vedali!“

III.

Ali ste že bili kdaj na cerkvenem shodu v K.? Ni vam to velika in daleč znana pot, vendar se tu o „veliki maši“ zberó ljudje skoraj iz cele Belokranjske, da se zahvalijo Materi Božji za prejete dobrote in da si izprosijo novih milostij.

Prijazna cerkvena stoji samotno na kraju gabrovega gozdiča. Pred cerkvijo razložé razni krošnjari svoje blago, sicer nič posebnega, a za preprosto belokranjsko srce je veliko vredno. Précej tik njih je postavil svoj šator lectar. S kakim veseljem gleda otročiček, katerega še vodi skrbna mati ali pa modri oče, te tako lepo pobarvane konje, jelene, vojake, punčike in fantičke! Malo dalje v senčnatem gabriku so postavili krčmarji mize in klopí in napajajo suha grla žejnih romarjev; a tam v dolinici tik gozda se vzdiguje gost dim, tam se pridno vrté na različnih mastni janci.

Bilo je popoldne po večernicah. Ljudje so zapuščali prijazno cerkvico in njeno okolico, le še nekoliko jih je ostalo pod gabri, a drugi, posebno pa fantje, so se preselili v bližnjo vasico, kjer danes vse prepeva, vse raja. To ni čudo! Bome, sladki Drašičan leze v lase. Posebno je pa glasno pri debelem krčmarju na sredi vasi. V večji sobi se vrti mladina, saj godci, Hrvatje Žakanjci, tak neusmiljeno po goslih potegujejo, in oni z dolgimi brki in veliko torbo tako čvrsto drgne po mogočnem basu! V drugi, zadimljeni sobi so pa pivci. Sedaj je godba ponehala. V manjo sobo je stopil Žigonov Tone. Pot mu je lil curkoma po vročem čelu.

„Hajdi, krčmar, tu sém liter vina na mizo!“ — zavpil je Tone krčmarju. — „Pa le hitro, meni se mudi, ‚pavri‘ lahko še počakajo“ — pristavil je še in zaničljivo pogledal k mizi, pri kateri je sedelo nekoliko fantov iz Polja; tem je hotel krčmar ravno vina prinesiti.

„Kaj si rekel?“ povprašali so ga jezno fantje.

„Kaj sem rekel? I tole sem rekel, pa še sedaj rečem: krčmar, tu sém vina, ‚pavri‘ lahko počakajo!“ — zakričal je Tone.

„Boš li molčal, ti potepenec potepenski, pa précej molčal?“ — vskliknili so fantje in ga srpo pogledali.

„Jaz naj vam molčim? Vam? Vam? Vam, kmetiški fantalini, kmetavzarji, zarobljenci, vam naj molčim? Pa kdo je tisti, kateri mi je rekel potepenec? Meni potepenec! Kosti mu zdrobim pri tej priči! Jaz, da, jaz!“

„Potepenec si, kaj si drugega? Potepenec, pridanič!“ — dejal mu je mirno tisti Bajúkov Janez, jeden izmed najmočnejših v celi okolici. — „Jezik za zobé, fante, pa poberi se, lepo se poberi, pa hitro!“ — „Jaz ti pokažem, ti zgaga peklena!“ — zakričal je Tone in skočil k Janezu, da bi ga pograbil: vendar kmalu je začutil silne Janezove roke, katere so ga lepo pograbile in venkaj pred hišo pahnile, njega, Žigónovega Toneta. Fantje so pa mirno dalje pili.

Pozno zvečer se je vračal Bajúkov Janez domov. S fanti je šel do roké, kjer se ceste križajo, a ondi je krenil po stranski poti sam domov. Bilo je temno, ker je mesec kasno vshajal. Pot se je pa vila po malem gozdiču.

Ko je prišel Janez memo grmovja, zakričal je nekdo: „Tu ti je plačilo, ti pes kmetiški!“ — — zaklél je prav robato in mahnil ga s težkim kolom po glavi. Bajúkov Janez se je zvrnil na cesto. Kmalu za Janezom je prišlo po cesti nekaj kmetov, kateri so ga v krvi našli. Vzdignili so ga in ga nesli kakor mrtvega domov. — „Ubili so ga!“ — dejali so kratko, ko so prestopili prag Janezovega doma. Vendar ko so ga natančneje pregledali, opazili so, da je še iskrica življenja v njem. Hudobnež je bil Žigónov Tone, prebil mu je črepinjo.

Za nekoliko mesecev je okreval Janez. Toneta so pa vtaknili v ječo. Čez dve leti se je povrnil suh in bled domov.

IV.

Mnogokaj se je premenilo pri Žigonovih, ko je bil Tone v ječi. Oče njegov, stari Žigón, preselil se je kmalu v večnost, ko so Toneta zaprli. Ker ni bilo sedaj pravega gospodarja, gospodarilo se je pri Žigonovih slabo, njive so bile neobdelane in zapuščene, hiša je razpadala, živina se je slabo redila. Ko se je pa Tone iz ječe povrnil, bilo je še slabeje. Iz početka je res nekaj delal, vendar ni imel pri delu potrpežljivosti, pa tudi delati ni znal. Pri vojakih, na Nemškem in v ječi se je čisto dela odvadil.

Naposled je Tone — obupal. Jedinu tolažbo je imel v vinu. Od sedaj je bil vedno v krčmi.

Pil je tamkaj v družbi tistega grdogledega Bračanovega Jožeta, kateri je tudi zapravil svojo kmetijo. Navadno se jima je pridružil še kak vinski bratec, in popivali, kleli in tiste tako pogubne podobice so premetavali do ranega jutra. Mati je Toneta prosila in opominjala, naj se vendar dela poprime in opusti tiste bratce, pa njene besede so bile bob v steno. Tone je še huje pijančeval, in ko mu je denarjev nedostalo, prodal je kos za kosom, govedo za govedom, potem gozd v Jelovju, nazadnje vse njive. Mati mu je med tem nekaj od starosti, nekaj pa od žalosti umrla. Le še hiša, prazna in raztrgana hiša je ostala Tonetu. Pa tudi hišo je izgubil. Nekega večera je prišel pijan domov, z gorečo smodko v zobéh. Legel je na slamnato postelj in précej trdno zaspal, a na smodko, katera mu je v slamo padla, je pozabil. Slama se je užgala. Vročina je vendar-le Toneta prebudila in stekel je ves opečen na vrt. Med tem se je pa tudi hiša vnela, hitro je bila vsa v plamenu.

Tako je Tone vse izgubil. Pa tudi pamet je izgubil. Po onem požaru se mu je jelo me-

šati. Če vas pa kak slučaj doli na Belokranjsko zanese, lahko vidite Žigonovega Toneta; zamazan in raztrgan se potika po vaséh. Usmiljeni ljudje mu dajejo toliko, da se preživi. Čul sem ga že večkrat, ko je sam s seboj govoril: „Hu, hu, hu“, — se zasmеja — „kaj bodete vi ‚pavri‘, jaz, jaz, Nemškar! Ha, ha, ha! Poglejte me, kako se svetim! Denar imam, denar! Še vi pojdite na Nemško, kakor jaz, pa bodete bogati, bogati, hu, hu! Tebi pa kosti zdrobim! ha, ha, zgaga ti!“

Vendar Tone sedaj nikomur nič hudega ne stori. Če pa povprašaš zgovornega Belokranjca po Žigonovem Tonetu, odgovoril ti bo: „Mislite li Nemškarja, gospod?“ in pové ti obširno, kar sem ti povedal jaz, zraven pa še dodene: „Ni prida ošabnost, ne! Pa tudi tisto, hoditi na Nemško in potem žlobodrati po nemško in hvaliti Nemce, je slabo, slabo. Dóma se je treba držati, domače ljudi ljubiti, potem se živi pri nas srečno. Nemci so že marsikateremu Slovincu pamet zmešali, kakor so jo Nemškarju, pa so jo.“

Ob Balkanu.

(Spomini iz Bolgarije. — Spisal Jos. Repina)

I.

Kupole pravoslavnih cerkev mesteca Gabrove so uprav zalesketale v žarkih jutranjega solnca, ko sem ustavil svojega konja pred prvim hanom¹⁾, stoječim ob cesti, katera me je bila privéla od Sistova semkaj pod vznožje Balkanovo. Vsled dolgega jezdarjenja utrujen sem stopil v preprosto krčmo, želeč malo pokrepčati se ter ob jednom pozvedeti za zanesljivega vodnika, kateri bi me spremil čez prelaz Šipko. Čul sem bil namreč, da je prehod tujcu samemu težaven, ker je več potov ali boljše stez preko gorovja. Mehandžiji²⁾, ki mi je prišel naproti, sem velel dati konju krme, meni pa prinesiti vina, kruha in ovčjega sira. V mračni sobi sta pila pri mizi dva Bolgarja rakíjo³⁾, in bila baš sedaj v živahnem pogovoru; z'asti jeden, širokopleč mož, je silno mahal z rokama in silil v svojega soseda, da se je ta nehoté odmikal.

„In meni ne verjameš, meni, kateri sem nesel na svojem hrbtu tristo in petdeset kil težko blagajno sto korakov daleč?“ Rekši se je obrnil, da bi pokazal onemu ta čudoviti hrbet, in pri

tem zapazil mene. „Dobro jutro, gospodine!“ pozdravil je sedaj. „Od kod prihajaš?“

„Od Svištova; namenjen sem v Plovdiv.“

„V Plovdiv? Torej moraš čez Šipko in potrebuješ vodnika; jaz te privêdem tako varno na ono stran, da se ti niti noga ne bo spotaknila.“

Ná, tu sem imel vodnika brez dolgega iskanja.

„Dobro, kako ti je ime?“

„Djado Ilija.“

„Torej, djado Ilija, dobodi konja in se pripravi! V jedni uri odrineva.“

„Tako, gospodine! Zadovoljen boš z manoj, kateri sem nesel na svojem hrbtu tristo in petdeset kil težko blagajno sto korakov daleč.“

Nato je odšel, jaz pa sem sedel in zajutkoval.

„Kako daleč je do vrh Šipke?“ vprašal sem prejšnjega sopivca Ilije, suhega dolgina v razcapani obleki.

„Štiri ure.“

„Kdo je ta djado Ilija?“

„Bil je dalje časa vojak, sedaj kupčuje s postermo¹⁾ in vodi tujce čez Balkan.“

¹⁾ Krčma

²⁾ Krčmar.

³⁾ Žganje.

¹⁾ Suho bivolsko meso.

„Ali je oženjen?“

„Ne.“

„In kaj je ž njegovo blagajno?“

„V vojski s Srbi je spremljal vojno blagajno; jedenkrat jo je bilo treba prenesti, tedaj jo je baje on sam nesel na hrbtu. Sedaj se rad ponša s tem.“

Zunaj se je začulo peketanje konjskih kopit, in glas djada Ilije je zagrmel: „Vsičko je gotovo!“

Plačal sem torej in šel.

Pred hanom je stal naš korenjak, držeč svojega in mojega konja.

Zajezdila sva, in šlo je v lahnem diru proti mestu.

Ob solnčnem svitu sem si mogel Ilijo in njega opravo natančneje ogledati. Bil je kakih pet in štirideset let, srednje, krepke postave, dobrovoljnega obraza; dolge brke so mu segale do razkritih prsij. Oblečen je bil v narodno nošo: široke, spodaj zapete hlače, kratek telovnik z rokavi, opanke in čepica. Izza rdečega pasa sta moléla nož in samokres; ob sedlu je visela stara turška puška. Konj njegov je bil silno visok, mršav in koščen. Repa ni imel, gotovo ga mu je bil kdo izpulil. Še znamenitejša je bila barva te krasne živali; bela ni bila, črna tudi ne, rjava še manj, siva? — zopet ne; sploh ni bila to nikaka barva, ki se dá — označiti z besedo.

Kar se tiče sedla, moral si jednakega iskati. Volčja koža brez dlake, na vsaki strani dve tanki vrvi s pritrjeno železno ploščo in — zadostovalo je. Iz kake snovi so bili uzda in vajeti, nisem mogel določiti.

Držal pa se je moj spremljevalec kakor paša treh konjskih repov, in tudi kljuse njegovo je stopalo ponosno zraven mojega vlaškega vranca.

Dospela sva v mesto na trg. Na nesrečo je bil danes tržni ali pazarni dan. Te množice pešcev, jezdecev, vozov, tovornih živalij itd. ni bilo mogoče prodreti. Obtičal sem s svojim konjem. Pogledal sem po Iliji, — nikjer ga ni bilo. Pač! — tam na strani, deset korakov pred mano, je rinil naprej.

Sedaj je skočil moj konj v stran, in oni mi je zopet izginil izpred očíj. Nisem utegnil dalje nanj paziti, opraviti sem imel obilo sam, da sem, četudi počasi, vendar vidno napredoval. Porabil sem vsak najmanjši prostorček, in kjer ni šlo z lepa, ondi sem vspondobedel konja, da je pred saboj vse podrl. In to vpitje, ta vrišč, šum in ropot — ne dá se popisati! Ta je bil glasnejši od drugega; Bolgarji so kričali, Turki kleli, konji rezgetali, osli rigali, — bilo je grozno. Da sem v tej gneči marsikatero dobil med rebra ali v hrbet, to se lahko ume. Slednjič

me je že jezilo, jel sem tudi jaz vpiti in dregati in mahati okoli sebe.

Na ta način sta minuli skoro dve uri, predno sem se prerinil na prosto. In mestece je komaj jeden kilometer dolgo!

Kje je Ilija? bila je sedaj moja prva misel.

„Tuka sam, gospodine“, te besede so mi udarile na uho; ozrl sem se, in res! — v dogémi¹⁾ je sedel dobri Ilija pri rakiji in se mi prijazno nasmejal.

„Čekam te večje jedin čas²⁾“, je rekel, skočivši zopet v sedlo.

Mož je bil vajezen jezdit po pazaru na pazarni dan.

„Sedaj pa le brzo!“ — opomnil sem, in vspondobdla sva konja.

Prejezdila sva še nekaj ulic, in mesto je bilo za nama.

V primeru z drugimi bolgarskimi mesti sme se Gabrova imenovati lepo; vzrok tega je, da bivajo tu sami Bolgarji, kateri so — kakor sem zvedel pozneje od Ilije — že za časa turške nadoblasti imeli od sultana dovoljenje, zabraniti vsakemu Turku daljše bivanje v mestu; samo politični uradi so bili turški. Mestece šteje okoli osem tisoč prebivalcev, večina samih obrtnikov, sosebno nožarjev. Ima tudi nekaj lepših poslopij: dve pravoslavni cerkvi, sodišče, bolnišnico, gimnazijo in realko, nadalje pivovarno in tovarno za tkanje sukna.

Takoj za Gabrovo se jame pot vzdigati; na desno in levo se dvigajo visoke skale, med katerimi dere Jantra, sedaj, sredi mal. srpana, jako plitva. Gorovje je pust, z bukvami in hrasti porastlo; jelk in smerek ni. Goste jate divjih golobov polnijo zrak z glasnim vriščem. Vasi Bečkinje in Jezero sta zadnji tostran Balkana.

Moj vodnik me je vso pot kratkočasil s pripovedovanjem raznih dogodkov iz svojega življenja; povest o vojni blagajni je bila trikrat na vrsti. Mož se mi je bolj in bolj prikupil s svojo dobrodušnostjo. Povedal sem mu tudi jaz svoje ime, da sem Slovenec in sicer iz Ljubljane, katero si je on mislil tam nekje pri Petrogradu; veselilo ga je neizmerno, da sva si Slovana brata, sinova jedne majke.

Polovica pota je bila že za nama, ko je kazala moja ura poldne. Treba je bilo nama in konjema malo počitka; razsedlala sva torej pod košatim hrastom. Omeniti moram, da sem bil med potjo nastrelil nekaj golobov; tudi djado Ilija se je bil izkušal s svojim strelnim orodjem, toda prevrtal je bil samo zrak; dolžil je smodnik neuspeha.

¹⁾ Krčma in prodajalnica.

²⁾ Ura.

Zapalila sva ogenj, oskubla ptice in jih pekla na lesenem ražnju. Dišalo nama je izvrstno. Po kratkem odmoru sva zopet odrinila.

Pot je bila vedno težavnejša, vodila je mimo strmih skal ali po temnih gozdih, solnce je pripekalo in me žgalo v tilnik, da sem moral klobuk nazaj poriniti; nasproti je Ilija snel čepico in gologlav jezdil kljub žgočim solničnim žarkom. Oddahnil sem se šele, ko sem stal vrh prelaza.

Razgled je tu krasen. Pred saboj v nižavi vidiš veliko planjavo, obrobljeno od gorá, raztezajočo se tje v daljavo. Rmeno polje se menjava z zelenimi livadami in širnimi gozdi. Vmes se blišče vasi in sela. Nekaj turških okopov iz l. 1877—78. je še ostalo, in spominik na tvoji strani priča, da so se tu vršili krvavi boji, boji Slovanov, branečih dom in prostost proti navalom azijskih trum. — In vso to panoramo obseva zlato solnce, stoječe na sinjem oboku, obseva pa tudi tvoje srce, da se v hvaležni ljubezni povzdiga k Onemu, čigar roke so ustvarile vso to krasoto.

V hanu, katerega tu ni manjkalo, namenil sem se prenočiti in zarana nadaljevati svojo pot. Zavila sva torej z Ilijem v dvorišče, oskrbela konja, potem pa legla pred hišo v senco, kamor nama je prijazni krčmar, rejen možiček z kosmatim nosom in debelo glavo, prinesel jela in pila. Z Ilijem sta si bila stara znanca in celó malo v sorodstvu. Postregel nama je z vsem, kar je premogel, in tudi sam prisedel k nama, da bi naju zabaval. Kmalu se je vnel živahen pogovor; seveda je največ imel povedati djado Ilija.

„Ako bi znal, da nista preveč utrujena“, rekel je med drugim mehandžija, „priskrbel bi vama prijetno zabavo.“

„Kako?“ vprašal sem jaz.

„V dolini tam na levo sem videl včeraj sled divjega prešiča. Na vshodnem koncu je nekaj hrastov in zraven malo močvirje, tje mislim, zahaja. Ako hočeta, gremo nadenj.“

Lov na divjega prešiča! Kdo bi se tu obotavljal?

„Jaz sem pripravljen, in ti, djado Ilija?“

„Vprašaš? Vedi, najprve bom to zverjad ustrelil in nato jo bom še z nožem zaklal; to zvršim jaz, kateri sem nesel na svojem hrbtu tristo in petdeset kil težko blagajno sto korakov daleč.“

„Tedaj pa le na noge!“

Vzel sem svojo dvocevko, na katero sem se smel zanesti; jedna cev je bila risana, torej za kroglo, druga ne. Pihalnikoma Ilije in mehandžije nisem mnogo zaupal.

Šli smo po ozki stezici navzdol proti dolini; prvi je stopal mehandžija, za njim Ilija in zadnji jaz.

Čez pol ure smo stali pri hrastih, kamor je imel priti neresec. Preiskal sem sledove, bili so zastareli; danes torej še ni bil tukaj.

„Moramo čakati!“ rekel sem tovarišema. „Ti, Ilija, se skrij za oni grm tam pri studenčku; jaz in mehandžija se bova postavila ob močvirju. Streljajta samo, kadar vama bo gotov.“

Legli smo vsak na svoje mesto z napeto puško poleg sebe. Vsi trije smo tvorili skrajne točke jednakostraničnega trikotnika; bili smo po sto korakov narazen. Severni del močvirja je bil moj, južni mehandžije, in na vshodu, pod hrasti, je stal Ilija; pričakovanec je imel priti po dolini, torej od zahoda. Naša stališča so bila malo višja od močvirja.

Solnce je bilo že zatonilo, in mrak je legal na zemljo. Gozd, ki nas je obdajal krog in krog, bil je čimdalje temnejši. Listje dreves je skrivnostno šumljalo in šepetalo ter me zazibalo v tužne misli; nikak glas ni dramil tihote, niti cyrčka ni bilo slišati; — bilo je kakor v grobu. Čez močvirje se je raztezala lahna meglica in zavila temne sence v belkast plašč.

Skoro bi bil pozabil, kak namen da me je pravzaprav privedel semkaj, ko bi ne bil zdajci zapazil na desni strani pod seboj črne prikazni, katera se je počasi pomikala proti stališču Ilije. Čuj! — ali sem se motil? — Ne, zopet zamolklo kruljenje, — zver je bila tu! Zagrabil sem puško in hotel pomeriti, kar se meni nasproti zabliska in počí strel. Strelil je bil mehandžija. — Žival je bila izginila v megli. Sedaj — zopet pok — bilo je pri Iliji. Skočil sem kvišku in letel tje. Grozen krik, strašno odmevajoč po dolu, ustavil me je za hip. Toda samo za jeden hip in zopet sem dirjal naprej, kakor hitro sem mogel.

Ilija je bil nemara zver ranil in sedaj ga je napadala; to je pomenil njegov vzklík. Imel je še sicer samokres in nož, navzlic temu je bil v veliki nevarnosti; s prvim bi tako in tako ničesar ne opravil, temveč napadalca le bolj razljučil, nož je pa tudi slabo orožje. Torej le urno, drugače je izgubljen! — ta misel mi je dala novih močij. V hipu sem bil na mestu. K sreči je posvetil mesec, in mogel sem vse natančno razločiti. Na tleh je ležal Ilija pod silnim merjascem, kateri je sedaj, začuvši mene, vzdignil glavo in me srdito gledal s svojimi malimi očmi. — Trenutek — in že sem sprožil. Krogla je tičala dobro, zakaj merjasec je takorekoč poginil v ognju. Zvrnil se je na stran.

Sklonil sem se nad Ilijem in mu zrl v obraz. Oči je imel zaprte. Ležal je vznak. Stresel sem

ga, in tedaj je odprl oči. Globoko je zasopel in se z mojo pomočjo sklonil po koncu.

Zapazil je mrtvega neresca in mahoma je stal na nogah. „Ali si ga, gospodine? Oj hvala ti, hvala; pošast me je hotela raztrgati.“

„Je že dobro. Si-li ranjen?“

„Hlače so raztrgane; če sem tudi ranjen, tega ne vem; moram pogledati.“ Otipal se je po celem životu in naposled dejal:

„Popolnoma sem cel. Hudoba je bila samo jedenkrat mahnila, vdrugič ni utegnila, ker si ji ti posvetil. Čudno se mi le to zdi, da je nisem usmrtil jaz, kateri sem nesel na svojem hrbtu tristo in petdeset kil težko blagajno sto korakov daleč. Skoro je bilo po meni.“

„Zakaj se nisi branil z nožem?“

„Pozabil sem, da ga imam; vse se je godilo tako naglo, da še misliti nisem mogel. Toda rajši poglejmo, kam sem bil pošast zadel, da si je upala, lotiti se me.“

Vsi trije, — mehandžija je bil takoj za manoj prihitel —, smo obrnili neresca in videli, da ga je bil mehandžija ranil na desnem zadnjem kraku in Ilija na desni sprednji nogi. Moja krogla mu je šla skozi levo uho v možgane.

Nato smo mu zvezali noge in ga nataknilo na debel drog; mehandžija in Ilija sta ga nesla, jaz sem stopal za njima.

Tako smo prikorakali zopet nazaj v han, vsi zadovoljni, da se je lov tako dobro obnesel

in tako srečno izšel. In potem? — Ej, potem smo sedeli še pozno v noč pri mastni pečenki in rujnem vincu. Najveselejši je bil djado Ilija; vedno in vedno je pripovedoval, kako je bil, ležeč na trebuhu, lepo mirno zaspal, ko ga je predramil pok, in je videl velikansko pošast drvečo se proti njemu. Hitro je bil sprožil, toda še hitreje ga je bila ta pošast potlačila, da so mu pošle vse misli. Ob tem je vedno napival meni, imenujoč me junaka in svojega rešitelja, dasi sem mu zatrjeval, da nisem ničesar tvegala. In predno sem legel k počitku, dejal je veseli Ilija:

„Gospodine, mislil sem te v Kazanliku zapustiti, toda iz tega ne bo sedaj nič. Grem s taboj, kamor hočeš.“

Kaj sem hotel? Odreči mu nisem mogel in morebiti bi ga še kdaj rabil, ker je bil domačin in je poznal kraje in ljudi; zato sem rekel: „Veseli me, da hočeš ostati pri meni, jako bi mi bilo žal, ako bi se morala tako hitro ločiti.“

„Ali bi ti v resnici bilo žal po meni?“

„V resnici.“

„Oj, potem dovoli, da te objamem, jaz, kateri sem nesel na svojem hrbtu tristo in petdeset kil težko blagajno sto korakov daleč!“

In objemal in pritiskal me je dobri djado Ilija, da so se mi rebra šibila in mi je pohajala sapa.

(Dalje.)

Celje in okolica.

(Národno-društvene črtice. — Poleg raznih spisov sestavil Andrej Fékonja.)

(Dalje.)

Društveno stanje v Celju.

Cillier-Kinder . . .

Nar. preg.

Pravijo: Celjsko deco, laško vino in mozirsko raševino moraš hvaliti, ako — plenja. No, mi si oglejmo tu na kratko le prve: káki so bili Celjani ter káko društveno življenje v tem mestu pred kakimi 50 do 60 leti in še kaj preje.

Črtico o tem nahajamo zabeleženo v domačem listu („Domovina.“ V Celju leta 1891. št. 4 in 5), katero tudi tu priobčujemo malo dopolnjeno.

Društveno življenje je bilo od nekda le v večjih krajih, v mestih; zakaj le v teh je bilo dovolj naobraženih ljudij, ki so ljubili društveno življenje in bili zanje tudi sposobni.

Jedro naših starih mest so bili rokodelci in drugi obrtniki ter nekateri trgovci in kramarji; in oni so tudi pospeševali društveno življenje. Zlasti rokodelci so si ustanavljali svoje zadruge, tako imenovane „cehe“, po nemško navadno „Zunft“, „Innung“ ali „Bruderschaft“. In takih cehov je bilo gotovo tudi v Celju več.

Te zadruge so se dobro držale še v XVII. in deloma XVIII. stoletju. Varovale so svoje stanovske pravice, pa budile tudi živahnost v društvenem življenju. Cehi so se zbirali včasih pri načelniku zadruge, ki je hranil društveno imovino in zadružna pisma ter gospodaril z društvenim imetjem. Zbirali pa so se rokodelci v krčmah in v prenočiščih tujih in potujočih rokodelcev, katere so ob njihovem pohodu v mesto ondi pozdravljali.¹⁾ Imeli so

¹⁾ V Celju so leta 1822. po napotku kapelana Sig. Juvančiča in trgovca Pavla Kaindelsdorferja ustanovili

cehi pri svojih običajih marsikako ceremonijo, s katero so se kazali svetu, n. pr. kadar so rokodelca vsprejemali v svojo zadrugo in rokodelskega učenca uka oproščali. Rokodelski cehi so imeli poleg svoje blagajnice tudi svoja bandera, pod katerimi so se skupno zbirali pri velikih cerkvenih slovesnostih, procesijah itd. Saj so rokodelske bratovščine vrlo pospeševale cerkveno pobožnost, imele so večkrat svoje oltarje, maše i. dr. Tako so v Celju pripravili n. pr. celjski usnjarji leta 1762. v župni cerkvi oltar sv. Nikolaja; v nekdanji pokopališki kapeli poleg mestno-župne cerkve pa so do konca prošlega veka imeli klobučarji na Božjega Telesa dan in ob štirih kvatrih svete maše; a društvena bandera svoja so nosili celjski rokodelci in obrtniki pri télovski procesiji še v naši dobi.

L. 1801. so v Celju nekateri uradniki in meščani ustanovili godbeno društvo, ki se je pa čez šest let razšlo. Simon Rudmaš, ravnatelj in katehet glavne šole, je leta 1836. zopet ustanovil celjsko godbeno društvo, kateremu zaščitnik je bil lavantski knezoškof; a l. 1846., 18. grudna je to društvo nehalo.¹⁾ To godbeno društvo (Musikverein) je zlasti podpiral tedanji učitelj v dekliški šoli, Franc Fassl, kot kapelnik. Fassl je bil Nmec iz Češke (Kusterberg), „slovenščine se ni hotel do dobrega naučiti in jej tudi ni bil naklonjen. Ali drugače je bil dober učitelj (v Celju zatem na glavni šoli, v vsem 34 let tukaj), priljubljen, je storil veliko za godbo in za povzdigo nemškega socialnega življenja ter za nemško politiko v Celju, za katero je deloval v mestnem zboru in v kazini“.

Ista celjska banda je igrala večkrat tudi v starem gledališču, ki se je bilo odprlo že pred Fasslovim prihodom v Celje. To staro gledališče je bilo v takozvanem Reckthurnu (mučilnici) v nekdanji celjski trdnjavi, poleg rabljeve hiše, na mestu, kjer so postavili novo gledališče. V gledališču so imeli Celjani tudi predpustne plese, pri katerih je omenjeni učitelj godbo vodil.

Igralo se je večkrat gledališče, seveda le nemško. Vendar je le malo čitati (v Fasslovi avtobiografiji namreč, kjer je isti opisal šolske in učiteljske ter deloma društvene razmere v Celju od l. 1830.—1870.), da bi bili imeli Celjani svoje domače nemške diletante. Zato so se pa razveselili, kadar se je tuja gledališka družba ustavila za nekoliko časa v Celju, kakor n. pr. l. 1844.

društvo za podpiranje domačih ubožcev in ubožnih potnikov.

¹⁾ J. Orožen: Celjska Kronika.

Pa tudi brez vojaške godbe niso bili stari Celjani. Igrala jim je bolj redko. Kadar se jim je ta sreča pripetila, obesili so to na veliki zvon po časopisih; tako n. pr. prinaša „Stiria“ l. 1844. poročilo o vojaški „platzmuziki“.

Uprav tako so bili Celjani veseli, kadar se je kateri potujoč umetnik v Celju ustavil in kazal meščanom svojo izurjenost.

V obče si moramo misliti, da je bilo življenje v Celju v letih 1820. pa do leta 1846. prav malomestno. Celje je bilo pred svetom nekako še zaprto; saj ni bilo tedaj ne železnice, ne dobrih cest.

Potrebščine posamnih stanov so morale biti takrat kaj majhne; saj so bili tudi dohodki le pičlo odmerjeni. Učitelji n. pr. na c. kr. kresijski glavni šoli so sicer imeli 150 gld. plače na leto; učitelj dekliške šole z jednim razredom se je prehranjal le s tem, kar so mu deklice prinašale šolnine: vsaka, katera ni bila radi uboštva oproščena, plačala je 15 kr. na mesec.

Gradnja južne železnice l. 1845. je obudila večjo živahnost v Celju in okolici; tedaj je prišlo iz Furlanije, Primorja in Češke toliko delavcev, da jih je bilo vse živo na okrog. Leta 1846. je pripihal hlapon iz Gradca do Celja, l. 1849. je bila pa od Celja naprej potegnjena železna proga do Ljubljane. Sedaj so začeli tudi kranjski Slovenci pridno zahajati v Celje, kjer je bilo takrat že več naobraženih Slovencev, ki so delali svojim potomcem čast.

Leto 1848. in 1849. je pa prineslo tudi v Celje novo življenje.

Celjani in 1848. leto.

Leto 1848. in 1849. prineslo je novo življenje tudi v Celje. *Lapajne.*

L. 1848. dné 16. sušca ob jedni uri popoldne je z zastavami okrašen hlapon pripeljal v Celje vlak, po katerem je došla novica, da je cesar Ferdinand I. cenzuro odpravil in dovolil narodna zastopstva.

„Ta novica se je kot blisk po mestu raznesla“, piše naš kronist Ig. Orožen, „in vse je hitelo na kolodvor se tam resnice prepričat. Ob 3. uri popoldne so trije meščani na kolodvoru vzdignili tri nagloma narejene bandere in so jih s turško muziko in z glasnim vpitjem spremljajočega ljudstva nesli v mesto. Med muziko in kričanjem ljudstva so topovi s Šmiklavškega hriba grmeli. Prišli so z banderi najprej po velikem trgu gori do farne cerkve, kjer so banderjaši pred cerkvenimi vrati trikrat svoja bandera do tal pripognili; od farne cerkve so šli po gosposki ulici pred hišo okrožnega po-

glavarstva, kjer so zapeli narodno pesem, in potem pred svetovalnico, kjer so bandera shranili, gradjani pa s puškami na stražo stopili. Zvečer tega dné je bilo mesto krasno osvetljeno in gradjani so z gorečimi bakljami in s turško muziko mesto obhodili, ljudstvo je pa po mestu kričalo, da se je njega glas daleč okrog razlegal. Drugi dan, 17. sušca, je bila po prošnji gradjanov v farni cerkvi peta maša v zahvalo za vse prejete nove pravice.“

Tako so torej Celjani pozdravili tedaj novo ustavo, sredi sušca i. l. obljubljeni.

Bilo je pač vse polno novostij in zanimivostij to leto, katero zgodovinarji imenujejo „pomlad narodov“. Zato pa postavimo tudi mi sem-le nekatere „rastline“, da vidimo Celje v onih dnéh.¹⁾

Národna straža.

Kakor po drugih mestih, osnovali so si tedaj tudi v Sloveniji po večjih krajih tako zvano „National-Garde“ — „národno stražo“; zakaj narod je bil menda dosti pameten, da se more sam stražiti, ne pa da bi ga stražili „plačani najemniki“. Vlada ni mogla zabraniti te zakonite osnove, dasi ji še ni bilo zakonite podlage.²⁾

Tako so torej po vzgledu ostalih meščanov ustanovili sedaj tudi Celjani národno stražo. Uradniki in gradjani, stari in mladi, so na jarmenče vežbat hodili. Velitelja ali načelnika národne straže so si izvolili celjskega poštarja Vincenca Gurnika. Ta je v razpisu z dné 9. mal. travna l. 1848. povabil vse národne straže celjskega okrožja, naj bi vse s celjsko národno stražo vred stopile pod jedno voditeljstvo. Ali zastonj je bil ta poziv, ker zunanjim stražam to ni bilo po volji.

Celjska národna straža je dné 21. malega travna istega leta dobila dvesto cesarskih pušek iz Gradca. Dné 25. malega travna se je praznoval rojstveni dan Nj. veličanstva cesarja Ferdinanda I. Bila

¹⁾ Gl. „Celjsko kroniko“ in Jos. Apih: „Slovenci in 1848. leto.“

²⁾ „Narodne straže na Slovenskem niso delovale vse v duhu res ‚narodnem‘ slovenskem; bile so marveč izraz znanih razmer po naših mestih in trgih, nekatere narodno-indiferentne, druge odločno in zavedno narodno-nasprotne Slovencem — zaista tuje rastline na naših tleh. Povelja so bila nemška, pozneje so celó tu in tam nosile narodne straže barve frankobrodske, snovale nemške slavnosti in prezirljivo se vedle proti Slovencem.“ J. Apih l. c. 50.

je ob 10. uri služba božja v mestnožupni cerkvi, pred katero so bili razpostavljeni vojaki in stražarji. Popoldne se je národna straža napotila v Bežigrad, kjer se ji je naznanila nova ustava. Zvečer je bilo zopet mesto razsvetljeno in stražarji so spremljali turško muziko z gorečimi baklami po ulicah.

Dné 4. kimovca je bilo v Celju blagoslovljenje zastave celjske národne straže. K tej svečanosti so prišli: iz Gradca c. kr. general Vincenc pl. Pürker, višji velitelj štajerske národne straže, z nekaterimi tamošnjih stražarjev; tudi

Črnogorska kneginja Milena.

národne straže iz Slov. Bistrice, iz Konjic, iz Vojnika, z Laškega in iz Sevnice. Na jarmenčah je bil postavljen pod šotorom krasen oltar. Tu je najprej celjski opat Mat. Vodušek razpostavljenim stražarjem v nemškem in slovenskem jeziku razlagal pomen vojaške zastave, zatem peval sv. mašo in naposled blagoslovil zastavo, kateri ste botrovali Adela pl. Schik in Marija Gurnik. Nato pa je velitelj Vinc. Gurnik na konju stražarje v nemškem in slovenskem nagovoru opominjal, da nosijo to zastavo za domovino, pravico in cesarja. Tudi general je

govoril stražarjem nekaj besed, na kar je tudi njemu, kakor preje velitelju, trikrat zaorilo: živio!

O celjski národni straži se nam pripoveda znameniteje še to, da je dobila od generala barona Nugenta pohvalno pismo iz Vélike Nedelje z dné 4. listopada l. 1848., od generala Weldena pa 240 pijemontskih pušek za vrlo svoje vedenje, da ni hotela iti na pomoč upornim Dunajčanom zoper bana Jelačića, kakor je Celjane vabil neki dijak po noči 9. vinot. l. 1848.

Črnogorski knez Nikola I.

„Po kratkem razgovoru je pa velitelj Gurnik stražarjem izustil svoje mnenje, da bi Celjanom ne bila čast udariti nad sosede, verne Hrvate, ki so svoje meče za cesarja potegnili. Tako so tudi menili skoraj vsi tukajšnji stražarji.“

Leta 1849. je celjska národna straža po zapisniku z dné 20. vel. travna štela 204 može. Dné 15. vinotoka leta 1851. je pa po ukazu okrožne vlade od 30. vel. srpana i. l. izročila orožje mestni županiji, katera je je 24. vinotoka i. l. oddala celjskemu okrajnemu glavarstvu.

„Dom in svet“ 1897, št. 6.

Tako je nehala celjska národna straža, katera velitelj je bil Karol Sima po odhodu V. Gurnika.¹⁾

Volitve poslancev.

„Do l. 1848. je nekakošna môra tlačila vse avstrijske narode in stanove; le to se je smelo storiti, kar je dovolila vlada, združena z grajščaki. Do takrat ni bilo namreč nič ustavnega življenja. Ljudstvo namreč ni kar nič sodelovalo pri postavah; ni bilo še deželnih zborov, niti državnega zbora.

Cesar je dal svojim narodom ustavo, sklical pomnožene deželne zборе in državni zbor na Dunaj. Bil je ob jednem državni zbor v Frankfurtu ob Majnu, ki naj bi bil Avstrijo z Nemčijo spojil, in pozneje državni zbor v Kromerizu na Moravi, kamor je bil z nemirnega Dunaja prestavljen.

Tedaj so se v prvič poslanci volili v razne ljudske zastope, od koder so pričakovali vse polno dobrot.“²⁾

V Celju so torej volili leta 1848. tako-le³⁾:

Za frankfurtski parlament.

Dné 26. mal. travna, na velikonočno sredo, je bila na jarmenčah volitev volilcev (volilnih môž) za frankfurtski parlament.

„Le malo jih je bilo — piše Orožen — ki so si prizadevali zbranemu ljudstvu dokazovati, kako nevarno in nespametno je za Avstrijance, poročnike (poslance) pošiljati v frankobrodski parlament. Zoper te se je vzdignilo mnogo meščanov, ki so modrovali o veliki sreči, ki nam bode iz Frankobroda došla; da, nekega dijaka, ki je z Dunaja sem k volitvi došel in je tudi za frankobrodski parlament ves vnet bil, so neki meščani na svoje roke vzdignili in ga na mizo postavili, od koder si je prizadeval dopovedati, kako bode vse razpadlo, ako se ne bode za Frankobrod

volilo. Ljudstvo je to verjelo in volilo; onim pa, ki so pred volitvijo svarili, so neki meščani ta dan mačjo muziko namenili, kojo je pa velitelj narodne straže zabranil.“

Volilci za frankfurtski parlament so izvoljeni bili ti-le: Janez Schmelzer, okrožni komisar; Karol Sima, pek; Vincenc Gurnik, poštar; Andrej Schoener in Matija Foregger, oba doktorja

¹⁾ Ig. Orožen: Cel. Kronika.

²⁾ „Domovina“ 1891, 7.

³⁾ Ig. Orožen: Cel. Kronika.

pravoslovja; Franc Maurer, lastnik trboveljske steklarne; Karol Endres, sladičar; Franc Ostrožnik, mlinar v Teharjih; Janez Tapeiner, pivar; Franc Herzman, usnjar, in Janez Kastelic, mestni župan.

Dné 3. vel. travna so volilci celjskega okraja v tukajšnjem gledališču poslanca za frankfurtski parlament izvolili Gustava Schreinerja, učitelja pravoslovja v Gradcu; namestovalca pa Franca Edlauerja, tudi učitelja pravoslovja v Gradcu, in viteza Josipa Fraideneka, tajnika štajerske deželne vlade. Ker sta pa Schreiner in Edlauer bila izvoljena že v drugih okrajih, Fraidenek je pa imel premalo glasov, morali so tu razpisati novo volitev. K tej so se zbrali volilci drugič dné 13. vel. travna ter so izvolili poslance dra. Hermana Muleya, advokata v Slov. Bistrici; namestovalca pa Ant. pl. Bonazza, lastnika Mislinjskih fužin, in Morica Blagotinška pl. Kaisersfelda, lastnika grajščine Birkfelda.

Za deželni zbor.

Dné 30. velikega travna je celjsko mesto volilo za začasni deželni zbor volilce, katerih imena so: Karol Sima, Vincenc Gurnik, Janez Schmelzer, Paul Kaindelsdorfer, Janez Tapeiner, Karol Endres, Janez Kastelic, Franc Maurer, Matija Foregger, Josip Vokaun, pek, Andrej Schoener, Franc Herzman, Franc Repolust, magistratni svetovalec, Josef Geiger, knjigovezec, Alojzij Čampa, magistratni tajnik, Josef Lasnik, usnjar, Ignacij Klančnik, milar, Ferdinand Uhl, uradnik na kolodvoru, Adolf pl. Pichler, okrožni komisar, in Vincenc Praš, gimnazijski učitelj.

Ti mestni volilci so dné 3. rožnika za začasni deželni zbor izvolili poslance dr. Foreggerja, namestovalca pa Gurnika. A ker so poslednjega izvolili v Slovenjem Gradcu poslance, zato so 4. mal. srpana Celjani namesto njega izvolili Janeza Tapeinerja.

Dné 2. rož. so pa kmetje celjskega okraja v začasni deželni zbor volili volilce, ki so bili: Jožef Pečnak iz Teharij, Jurij Lipovšek, kmet na Ložnici, Martin Škraber, kmet na Lavi, Franc Ostrožnik, mlinar, Mihael Gorišek, kmet, oba iz Teharij, in Janez Jezernik, kmet v Lokrovcu.

In ti kmetiški volilci so nato v začasni deželni zbor izvolili poslance Franca Balanta, krčmarja v Šmarjeti, namestovalca pa Janeza Štora, krčmarja na Opoki, in Franca Ropotarja, kmeta iz Velénja.

Za državni zbor.

Dné 13. rožnika so v celjskem okraju na treh krajih, v Celju, na Polulah in na Teharjih, volili za dunajski državni zbor.

Volilce so izvolili ta dan:

V Celju: Pavla Kaindelsdorferja, Janeza Schmelzerja, Andreja Schoenerja, Janeza Tapeinerja in Janeza Kastelica;

Na Polulah: Mateja Gmajnerja, krčmarja in župana na Polulah, Janeza Jezernika iz Lokrovca in Jurija Lipovška iz Ložnice;

Na Teharjih pa: Jožefa Pečnaka, mlinarja na Spodnji Hudinji, Mihaela Goriška iz Teharij in Jožefa Permoserja za Logom v gaberški okolici doma.

Ti volilci celjskega volilnega okraja so pa dné 23. rožnika v tukajšnjem gledališču poslance v državni zbor izvolili Matijaža Zupanca, po domače Dobrajca, kmeta pri Svetemu Primožu v Šent-Jurijski župniji.¹⁾

Uporu dunajskemu odpor.

L. 1848. je vrelo po vsej Avstriji. Italijani so se uprli naši avstrijski vladi; Madjari so se vzdignili zoper našega cesarja; in isto tako so vstali Dunajčani zoper vlado (13.—15. sušca, 15. in 26. vel. travna) in umorili ministra Latourja. Cesar Ferdinand se je moral umakniti v Olomuc; knez Windischgrätz je premagal uporne Dunajčane (31. vin.), Radecky je potolkel vstaše Italijane, Jelačić pa je sekal po upornih Madjarjih.

Dunajčani so vabili tudi Celjane, da bi jim šli na pomoč; ali malone so jo bili skupili! Že 12. rožnika ob pol 10. uri zvečer se je po železnici v Celje pripeljal del (50 glav večinoma dijakov) one velike druhali Dunajčanov, ki so bili došli k pobratenju v Gradec. Koli mrzlo v Celju vsprejeti (piše naš kronist) so se oni drugi dan opoldne z velikim truščem po železnici nazaj na Dunaj odpeljali. Zapustili so oni tu dolgov čez 100 gold. srebra, katere so morali Celjani za njimi plačati.

Blizu štiri mesece zatem, 9. vinotoka ob 11. uri po noči je začel boben po Celju ropotati in klicati narodno stražo na zbirališče v svetovalnico. Tam je pričakoval stražarje — kakor že preje omenjeno — neki dijak, iz Mureka doma, ki je imel pismo od štajerskega vladarja grofa Wickenburga, po katerem mu je bilo dovoljeno pozvati Štajerce Dunajčanom

¹⁾ Op. k frankfurtski volitvi. „Pri volitvi volilnih mož so se upirali nekateri okraji, in v Celje so prišli nekateri k volitvi samo z namenom, da jo zaprečijo; vendar so jih pregovorili frankobrodci in jim narekovali imena volilnih mož, katera so kmetje večinoma jako popačena izgovarjali. Volitev poslance je bila precēj burna; kmetje gornjegraški so oštevali vpričo vse komisije okresnega komisarja Schmelzerja in ga imenovali goljufa. V Laškem trgu je moral volilni komisar pobrati kopita pred kmeti, ondotni župnik pa pustiti kmetom vso desetino; potem pa so poslali kmetje deputacijo na Dunaj prazne slame mlatit“. J. Apih, 108.

na pomoč zoper Hrvate, katere je bil ban Josip baron Jelačić dovêl pred Dunaj. Dotični poverjenik je ukazal zvoniti plat zvona, da bi sklical prebivalstvo, a niso mu dovolili.

Radovedno so prihiteli Celjani k mestni hiši, da zvedó, kaj se godi. Zbranemu občinstvu je poverjenik pravil, da gre Jelačić nad Dunaj, in da morajo tudi Štajerci iti Dunajčanom na pomoč. Vnel se je o tej stvari prepir; nekateri so zagovarjali Dunaj, drugi pa Jelačića; načelnik narodne straže V. Gurnik ni hotel dati povelja, da bi šli stražniki na Dunaj, češ, da nima potrebnega pooblastila od višjega poveljnika štajerskih narodnih straž; kdor hoče iti na Dunaj, naj gre.¹⁾ Poslanec se je moral zopet po noči nazaj v Gradec povrniti, ne da bi bil tu kaj opravil. Le dva sta bila — junaka, jeden inženir asistent na kolodvoru, drugi pa dijak, ki sta se oglasila. Navzoči so jima nabrali za popotnico 28 gld. ter sta drugi dan od tod šla Dunajčanom na pomoč.

No, Dunaj od te pomoči iz Celja ni imel menda izdatne koristi (pristavlja Apih), ker se je samo jednomu posrečilo priti na Dunaj; drugi se je moral vrniti že v Dunajskem Novem mestu.

V Celju so zajeli kmalu potem 21 beguncev štajerske deželne kompanije lovcev; na potu preko Krasa v Italijo jih je bil nekdo pregovoril, da so jo pobrisali in hoteli iti na Dunaj. Nekega graškega emisarja (izposlanca) bi bili obesili blizu Celja, da ga ni z velikim trudom otel graščinski oskrbnik. — „Slovenci so ostali stanovitni in lojalni (pošteni) proti prigovarjanju in žuganju, s kojim so tu in tam nekateri skušali prisiliti kmetske župane, da bi sklicali črno vojsko.“

Časopis in društvo.

V tako burni, prezanimivi dobi je vsled tiskovne slobode, ki so jo dobili avstrijski narodi, pognalo vse polno časopisov nemških in slovanskih.

V Celju so začele dné 1. mal. travna l. 1848. iz tiskarne Janeza Jeretina izhajati prve celjske nemške novine z naslovom: „Cillier Wochenblatt: Zeitschrift zur Belehrung und Vertretung des Bürger- und Bauernstandes.“ Urednika tega tednika sta bila Vincencij Prasch, c. kr. gimnazijski učitelj, in Josip Ganser, nekdanji grajščinski uradnik. Od 1. mal. srpana t. l. je pa ta list samo Prasch urejal z naslovom: „Cillier Zeitung. Zeitschrift für Stadt und Land mit besonderer Rücksicht auf deutsche und slavische Interessen.“

Ta časopis je bil torej namenjen meščanom in kmetom ter je zastopal nemške in slovanske

¹⁾ Tako pripoveda J. Apih l. c. 205.

koristi. A s koncem kim. i. l. so morale te novine že nehati, ker jih ni hotel nikdo več čitati.¹⁾

V istem hrumečem času se je v Celju dné 16. vel. travna ustanovilo tudi društvo za gojitev sporazumljenja med Nemci in Slovenci, z naslovom: „Verein zur Vermittlung der slavischen und deutschen Nationalität.“ Narodi so se bili vzbudili po dunajskem vstanku, ki je zahteval občno slobodo, slobodo tiska in govora, ko je tirjal kmet oslobojenja tlake, narod slobode za svoj jezik itd.

Celjski društveniki so si izvolili oni dan začasnega načelnika tega društva dr. Foreggerja. Program tega narodnostnega društva svari pred ostrejšim narodnim nasprotjem in hoče posredovati med Nemci in Slovenci; oba naroda naj se zjedinita v višji jednoti: v Avstriji na podlagi ravnopravnosti. „Skrajnim“ težnjam hoče društvo priti v okom z „opazovanjem“ osobito gibanja v Hrvatski, a protiviti se hoče združeni Nemčiji prav tako, kakor zjedinjeni Sloveniji.

Iz tega načrta čuje Apih „glas Vinka Gurnika, ki je pa sicer vrlo budil rojake in nasprotoval bližnjim grajščakom in njihovim uradnikom, kateri so siloma delali za Frankobrod, sumničéči pa tudi narodnjake in slovenske ‚Novice‘.“

Štiri tedne pozneje pa tudi o tem društvu „že ni bilo ne duha ne sluha.“²⁾

Slovenske novine. — Tudi slovenski narodni duh se je v Celju vzbudil in rodil prvi slovenski časopis tukaj z imenom: „Celjske Slovenske Novine“, katere je tiskal in zalagal Janez Jeretin, urejal pa gimnazijski učitelj Valentin Konšek. Izhajal je list od dné 1. maledga srpana l. 1848. do 31. grudna l. 1849.

Pisal je precěj o šolskih stvaréh, pa podarjal tudi narodnost in skrb poslancev za vse stanove. V št. 21. n. pr. priporoča to tedanjemu državnemu poslancu, kmetu Zupancu (ki je bil le malo naobražen mož, pa je imel dober jezik in bil le bolj nemškutar ter baje precejšen bahač):

„Tedaj Vas, gospod poslanec, še enkrat prosimo, ponašajte se dobro za kmeta, toda ne pozabite, da ima državni zbor tudi druge ravno tako imenitne in važne namene; ne pozabite tudi, de ste Slovenec, de ste tistega roda, kateri je tako dolgo pod jarmom ječal, de ga zdaj skoraj več ne občuti. Dokler Slovenca jezik v šoli in pri uradu (v kancelijah) svoje pravice ne dobi, ostane še zmiram sužen. Pri vsim temu naj Vas pravica vodi...“³⁾

Več pa o teh novinah v naslednjem oddelku.

(Dalje.)

¹⁾ Celjska Kronika.

²⁾ Orožen: Celjska Kronika; Apih 131.

³⁾ Prim. „Domovina“ 1891, 5.

Prodiranje proti severnemu zemskemu tečaju.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

(Dalje.)

V. Nansenovo popotovanje.

Nansen je čakal samo, da bi se le po letu otajalo zamrzlo morje okoli Novaje-Zemlje, torej ni bil navezan na negotove vetrove kakor Andrèe. Kakor smo povedali (gl. str. 117), zanašal se je najbolj na morski tok, ki goni ledovje od Behringovega preliva mimo severnega tečaja proti Grenlandiji.

V tej misli ga je potrjevala še neka posebna pozvedba. Leta 1879. je De-Long, poročnik v ameriški mornarici, šel z ladijo „Jeannette“ proti severnemu tečaju skozi Behringov preliv. Ladija je naposled prišla med led, ki jo je strl, da se je potopila dne 13. rožnika leta 1881. Toda čudno! Ostanke od te ladije so našli l. 1884. na južno-zapadni strani Grenlandije, kamor jih je brez dvoma zanesel severni led, torej morski tok, ki je šel čez tečaj. Ko je jeseni l. 1884. Nansen čital o tej stvari, vspodbôdla ga je jako, češ, „ako je mogla ledena ploča iti čez neznano morje, mora se ta pot dati porabiti tudi za preiskovanje —, in načrt je bil storjen“. (Nansen.) Uspeh je pokazal, da je Nansen prav sklepal.

Leta 1893. dne 24. rožnika se je odpeljal Nansen s svojim moštvom na ladiji Frami iz Kristijanije. Pomeril jo je proti severnemu temenu Skandinavije v mesto Vardö, kjer se je usidral za nekaj časa.

Tukaj lahko popotnik že opazuje severno posebnost takozvanega „polnočnega solnca“. Dne 14. vel. travna ne zaide solnce tudi o polnoči ne, temveč ostane nad obzorjem ter sije nepretegoma odslej do 27. mal. srpana. Potem se zopet menjata noč in dan, dolgi dan se krči in krajša, dokler ne izgine popolnoma in ne odstopi svojega vladarstva nôči. Od 21. listopada meseca do 20. prosinca se ne prikaže več solnce nad obzorjem ter vlada ta čas nepretegoma nenavadno svetla „arktična noč“.

Čim više prideš od todi proti severnemu tečaju, tem dalje traja poletni dan, tem bolj se podaljšuje pozimska noč. Na pravem tečaju pa traja dan brez prenehleja pol leta od pomladanskega do jesenskega enakonočja (pri nas) in drugo polovico leta vlada noč tudi nepretegoma pol leta.

Ko se je Nansen v mestu Vardö prepričal, da je na ladiji Frami vse v pravem redu, da je preskrbljena z živežem in kurjavo za parnik, dal je vzdigniti mačka ali sidro ter je odplul

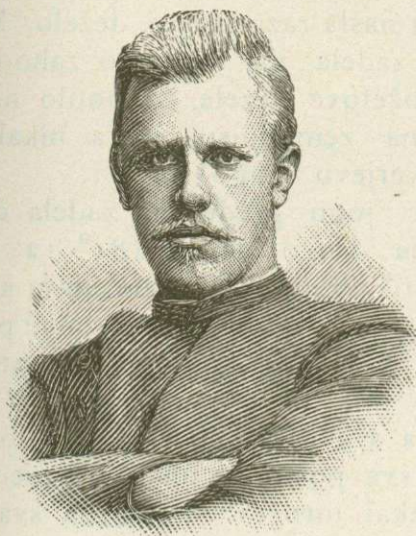
proti Novaji-Zemlji. In to svojo pot popisuje sam tako-le:

„Po noči pred 4. vel. srpanom l. 1893. je zapustila ladija Fram Ingorski preliv. Morje poleg severno-azijskega pobrežja še ni bilo dovelj otajano ter je ladija veliko trpela z odstranjevanjem ledú. V Kariškem morji smo zadeli na doslej nam neznani otok, in na poti naprej poleg sibirskega pobrežja proti predgorju Čeljuskinu smo našli še več novih otokov. Dne 15. kimovca smo dospeli do izliva sibirske reke Oleneka, pa je bilo že prepozno iskati pristanišča, usidrati se in ondi na nas čakajoče sibirske pse vzeti na ladijo, da bi nam saní vlačili po snegu in ledu. Če bi se bili namreč tukaj kaj mudili, utegnili bi bili zamuditi ugodno dobo pomorskega pretoka ter bi bili bržkone izgubili celo leto!

Mimo novo-sibirskega otočja veslajе smo rinili po prosto odprtem morju do 78 stopinje in 50 minut severne širine, in 133 stopinj pa 37 minut vshodne dolžine (od Greenwicha). Tukaj smo 22. kimovca l. 1893. priklenili ladijo Fram k velikanski ledeni planjavi s tem namenom, da ladija primrzne k plošči in da zamrzne v ledovju, da bi nas potem led nesel naprej po svojem tiru. In počasi nam je ledovje pehalo ladijo z morjem tekočo proti severu in severo-zahodu. Prav tako, samo prepočasno, se je led z ladijo vred gibal proti severu, kakor sem si domišljeval v svojem načrtu. Silovito stiskanje je trpela ladija Fram, a v tem oziru je bila kaj trdno zgrajena in prebila je vse sile.

Toplota po pokrajinah, kjer smo se vozili in hodili, zniževala se je močno in ostala celo zimo do kakih 52 in pol Celzijevih stopinj mrzlejša kakor zmrzujoča voda.“

Predno nadaljujemo Nansenovo poročilo, naj omenimo, da se doslej po vsem znanem arktičnem okrožju ni našel hujši mraz, kakor ga ima rusko mestece Verhojansk, ki leži ob reki Leni v severni Sibiriji. Julius Hann, vodja osrednjega avstrijskega meteoroložnega zavoda na Dunaju, je po opaženih podatkih preračunal, da ima meseca prosinca v nekaterih letih poprek po 51·2 Celzijevih stopinj, v drugih letih tudi po 57·3 stop. mraza. Po zimi je tukaj meseca grudna, prosinca in svečana mraz, ki znaša —60 in še več Celz. stop. Med najhujšim mrazom pa se je v Verhojansku opazovalo tudi že po 70 Celzijevih stopinj. — Po takih in

Fridtjof Nansen.

jednakih pojavih sodijo meteorologi, da mraz ni na severnem tečaju najhujši, ampak v Verhojansk u.

„Med vso potjo“, tako sporoča Nansen dalje, „je bilo vse moštvo na ladiji izvrstno zdravo. Tudi na kurdeju¹⁾),

ki se zaradi nepripravne hrane silno rad pritakne popotnikom mrzlih pokrajin, ni zbolel nikdo. Čas nam je potekal prijetno. Vsak mojih tovarišev je storil natančno svojo dolžnost — in to z veseljem — : ne vem, da bi mogel dobiti boljših spremljevalcev za tako potovanje.

Na ladiji smo imeli mlin na veter; ta nam je gonil stroj, ki je delal elektriko; nabrali smo jo v akumulatorjih ter razsvetljevali ž njo notranje prostore na Frami.

Kakor sem pričakoval, pluli smo proti severo-zahodu najhitreje po zimi in pomladi, po letu pa so nam nasproti pihajoči severni vetrovi zadržavali ladijo v njenem teku.

Dné 18. rožnika l. 1894. smo dospeli do 81. stopinje in 52 minut severne širine. Od todi pa nam je ledovje speháló ladijo zopet nekaj proti jugu. In šele dné 21. vinotoka smo prišli zopet više proti tečaju do 82. stopinje sev. širine. Na sveti večer smo stali ob 83 stopinji, nekaj dnij pozneje ob 83 stopinji 24'. — Tako blizu tečaja doslej ni stopila nobena noga človeška!²⁾

Začetkom prosinca l. 1895. je tičala Fram zamrznjena v pet sežnjev debelem ledu. In nad debele ledene stene se je nakopalo še toliko ledenih grud, da smo se bali, sedaj in sedaj bo ledovje, pritiskajoče od vseh strani, ladijo zasulo ali zmelo in potopilo. V taki nevarnosti smo iznosili iz ladije najpotrebnejše stvari in orodje, posebno pa hrano. Vse to smo nakopčili zunaj ladije na varni ledeni ploči, nekaj pa tudi zložili v čolne, ki smo jih že na led potegnili, predno nam je ladija tako globoko zamrznila. To je trpela ladija pod strašanskim stiskanjem, da so kar škripale in stokale stene! A k naši sreči je bila ladija zgrajena tako umetno

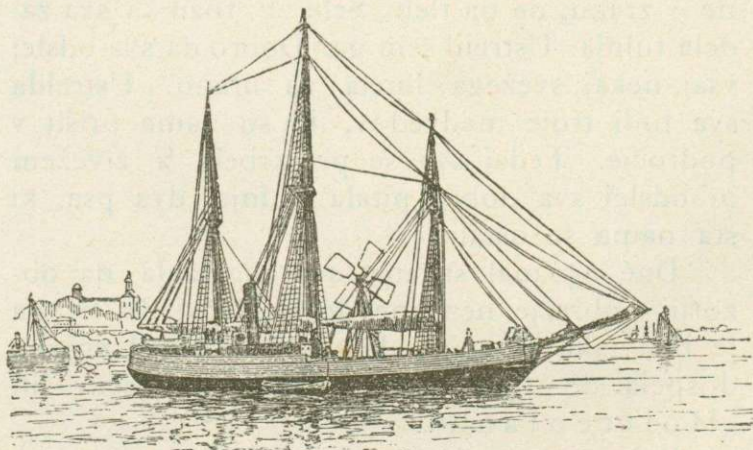
in močno, da jo najsilovitejše stiskanje ni moglo zdrobiti, pač pa jo je odkrnilo od ledenih sten, na katere je bila primrznjena, ter jo počasi vzdignilo kvišku iz ledenega oklepa. In glejte, čisto nepoškodovana je stala sedaj vrh ledú! Ta izkušnja me je prepričala, da ledovje ne more nikdar pokvariti in uničiti moje ladije. — Odsihmal je pominulo nevarno stiskanje, in ledovje nas je tiralo z ladijo hitreje nego poprej proti severu.

Ko sem pozneje po tiru spoznaval, da naša Fram, ki je dospela daleč nad severno stran Franc-Jožefove dežele, ne bo mogla bolj približati se severnemu tečaju, sklenil sem zapustiti ladijo. Johansen je bil pri volji iti z menoj. Boljšega tovariša bi ne bil mogel dobiti, ako bi bil po svojem volil med moštvom. Vodstvo ekspedicije na Frami pa sem izročil kapitanu Sverdrupu. Toliko zaupanja imam v Sverdrupovo voditeljsko sposobnost in v njegovo zmožnost in čvrstost v premagovanju vsakaterih ovir in težav, da me ni strah, da bi ne rešil vsega moštva tudi v tistem najnevarnejšem naključju, ko bi se imela pogubiti ladija Fram.

Dné 3. sušca l. 1895. smo dospeli še na ladiji do 84° 4' severne širine. Z Johansonom pa sva dné 14. sušca zapustila ladijo Fram kakih pet zemljepisnih minut nižje pod vshodno dolžino 102° 27' štetih od zvezdarnice v Greenwichu.

Moj in Johansenov namen je bil preiskovati okolico dalje tje gori proti severu, približati se kolikor le možno severnemu tečaju, potem pa vrniti se čez Franc-Jožefovo deželo k Spitzbergiji, kjer sva se trdno zanašala, da dobiva kako ladijo, katera naju prepelje domov.

S seboj sva vodila 28 psov in tri sani. Zase sva bila preskrbljena s hrano za sto dnij, za pse pa le za trideset dnij. Led se je gibal počasi. Dné 22. sušca sva dospela do severne širine 85° 10' in dné 29. do 85° 30'. Ko bi se ledovje pod nogami ne bilo gibalo proti

Ladija Fram.

¹⁾ Kurdej (škorbut) je bolezen, ki nastane najrajši na morju in se kaže v ustih na oteklem in gnijočem mesu okoli zob.

²⁾ Pač Lockwood l. 1882, ki je tudi prišel do 83° 24'.

jugu, s svojo neutrudljivo hojo bi bila v tem času prišla dokaj bliže tečaja.

Čimdalje bolj se je drobil led, od gibanja in stiskanja pa so se delali kupi iz ledenih skrilih. Tedaj sva morala nepretegoma truditi se s psi, da sva prepeljevala sani čez kupe ledú.

Zastonj sva se tolažila, da skoro zadeneva na gladek led; nasprotno: ledovje je bilo bolj in bolj grudovnato; tako težko je bilo potovanje, da nisva mogla vleči sanij dalje proti severu. In zapustila sva dné 7. malega travna sani (86° 14' sev. širine) ter puskusila na krpljah priti do višjih severnih krajev, a prepričala sva se, da tudi peš ni moči naprej, zakaj od te do one strani obzorja je bilo vse površje ledú, kakor bi ga bili krti razrili in posuli z velikanskimi krtinami, ali kakor bi bilo morje zamrznilo v tistem trenutku, ko je zagnalo najvišje kipeče valove.

Zadnje tri tedne je ostal mraz vedno pri jedni meri; temperatura je znašala 40 Celzijevih stopinj pod zmrzujočo vodo (−40° C). Tak mraz nama je bil zaradi najine nekaj prelahne volnate obleke precěj hud; kožuhov pa zaradi prevelike teže nisva vzela s seboj.

Sušca meseca sva štela med najhujšim mrazom −45° C in pri največji toploti +20° C.

Na vsej poti nisva zagledala ne otoka ne dežele.

Dné 8. mal travna l. 1895. sva se obrnila na južno stran proti Franc-Jožefovi deželi, štiri dni pozneje pa so mi ure (časomeri = kronometri) obstale. Ker niso šle ure, ki so sicer vedno kazale, koliko je ura v Greenwichu, delalo mi je nepremagljive težave pri določevanju kraja, na katerem sva stala.

Čim dalje sva prišla proti jugu, tem bolj sva zadevala na razpoke v ledu, s tem večjimi težavami sva se mučila na poti. Pri vseh teh nadlogah se je sneg še toliko zmečil, da so se globoko vanj vdirale krplje, sani in psi. In hrana je pohajala za naju in za pse. Nekaj psov sva morala poklati, da so drugi živeli ob njih mesu. Živali pa ni bilo nikjer nobene ne v zraku, ne na tleh. Šele 22. rožnika sva zadela tulnja. Ustrelil sem ga. Dobro da sva odslej vsaj nekaj svežega imela za hrano. Ustrelila sva tudi troje medvedov, ki so nama prišli v področje. Tedaj sva se preskrbela z živežem in odslej sva dobro pitala zadnja dva psa, ki sta nama še ostala.

Dné 24. mal. srpana sva zagledala na obzorju pobrežje neznane dežele. Pot do tje pa je bila tako težavna, da sva šele 6. vel. srpana dospela do treh otokov. Imenoval sem jih „H o i t t e n l a n d“.

Poleg teh otokov sva se obrnila po otajanem prostem morju proti večeru. In 12. ve-

likega srpana sva našla razprostrto deželo. Mislila sva, da sva zadela na neznano zahodno pobrežje Franc-Jožefove dežele, a motilo naju je to, da se najina zemljepisna mera nikakor ni vjemala s Payerjevo mapo.

Od todi proti jugu gredé sva zadela dné 26. vel. srpana na drugo deželo (81° 12' severne širine in 56° vshodne dölžine) in ta kraj sva si izvolila za p r e z i m o v a n j e, zakaj prepozno je že bilo iti naprej na dolgo pot proti Spitzbergiji.

In pripravljala sva se z vso marljivostjo za zimo. Za hrano sva postrelila nekaj medvedov in za kurjavo nekaj mrožev. Postavila sva si kolibo iz kamenja, prsti in mahú; pokrila sva jo z mroževimi kožami. S tolščo sva kubala, svetila in kurila. Živela sva ob medvedovem mesu in tolšči. Postelje sva si naredila iz medvedovih kož. Zima je potekala jako dobro, izvrstno je bilo najino zdravje.¹⁾ Spala sva skoro nepretegoma in se kaj malo izprehajala po okolici. V kolibi sva imela vedno toliko gorkote, da ni zmrzovala voda.

Naposled pride pomlad l. 1896., in na gorkem solncu se otaja morje na južni in na jugozapadni strani. Vse je kazalo, da po tiru ledenih skrilih prideva najhitreje do Spitzbergije. Za pot med ljudi sva si sešila nekaj obleke, za hrano sva vzela s seboj surovega medvedjega mesá in tolšče. Med potjo sva pričakovala kaj lovskega plena. Dné 19. vel. travna l. 1896. sva bila pripravljena na pot in 23. vel. travna sva zadela na prostrano morje (81° 5' sev. širine). Tukaj naju je ujel tak pomorski vihar, da nisva mogla naprej. Pod krajem 81° sev. širine sva zagledala proti večeru ležečo veliko deželo in odprto morje proti severno-zahodni strani. Ker pa nama ni kazalo hoditi na severno stran, sva si izvolila pot po neznanem zamrznjenem prelivu proti jugu in dné 1. rožnika sva prišla na južni strani dežele zopet do odprtega morja. In veslala sva poleg zahodnega pobrežja z namenom, da odrineva na koncu dežele na večerno-južno stran proti Spitzbergiji. A zadržalo naju je veselo naključje: 18. dan rožnika sva zadela nenadoma skupaj z Jacksonovo ekspedicijo. Šele zadnje dni, ko sva ob južnem pobrežju hodé zaslišala pasje lajanje in drugi dan tudi streljanje, sva slutila, da mora tukaj bivati kak človek. Iskal sem tedaj, in ko najdem poslopje in se približam, mislili so Jacksonovi tovariši skozi okna gledé, da sem kak ponesrečenec, ki si je rešil življenje iz razbite ladije.

¹⁾ Mimogredé naj omenimo, da je Nansenova koliba stala le 70 milj od Jacksonovega stanovanja, ki je tudi s svojo ekspedicijo prebil to zimo na Franc-Jožefovi zemlji, a nič nista vedela drug za drugega.

Kaj gostoljubno je naju sprejel Jackson v svojem stanovanju. Sedaj sva zvedela, da smo na Franc-Jožefovi deželi — in da me je med potjo motila napačna Payerjeva mapa.

In vsi skupaj smo se dné 7. vel. srpana l. 1896. ločili od Franc-Jožefove dežele na ladiji „Windward“. Hvala sposobnosti kapitana Browna, ki je varno vodil svojo ladijo med ledovjem! Pripulili smo hitro in veselo do mesta Vardö.

Proti poldnevu dné 18. vel. srpana sta Frithjof Nansen in Hjalmar Johansen dospela do mesta Hamerfesta v Norvegiji. Prebivalstvo, ki je po telegramu zvedelo, da se približujeta na srečnem potovanju nazaj gredé, sprejelo ju je z nepopisnim veseljem.

Čitatelja mika, da bi zvedel, kako se je godilo ladiji „Frami“, odkar jo je zapustil Nansen. To bomo povedali v enem izmed poznejših poglavij.

Anglež Jackson je bil vodja ekspedicije, ki je prezimovala na Franc-Jožefovi deželi, in kapitan Brown je bil poslan za njim, da mu pripelje z ladijo „Windward“ potrebnega živeža. Jackson piše sam o svojem podjetju in pravi: „Moja naloga je bila natanko preiskati vso Franc-Jožefovo deželo in narisati nje mape z okolico vred. Da bi šel dalje proti severu, do tega mi ni bilo toliko. Potemtakem sem med zadnjim letom preiskoval posebno zahodne strani te neznane dežele in izdelal sem si večinoma mape opazovanih krajev.“

Ko nas je l. 1895. ladija „Windward“ posadila na nepoznana tla te dežele, smo ne dolgo potem s čolničkom „Mary Harmsworth“ šli preiskovat severno-zahodne pokrajine. Na tem potovanju, ki je trajalo več mesecev, smo našli doslej neznan kos sveta, ležeč na severni strani Franc-Jožefove dežele. Posebno nas je ondi zanimalo prekrasno predgorje, od vrha do tal pokrito z ledom. Temu lepemu predgorju sem dal ime: „Kap Mary Harmsworth“. Z največjim naporom smo mu prišli do podnožja, zakaj pokriva mu ga velikanski zasip ledú. Pa še nekaj drugega nas je zadrževalo, ne samo led. Vzdignil se je grozen vihar, ki nas je podsipal s snegom in kopičil povezni led krog nas, kakor bi nas hotel zadušiti.

In daleč gori nad „Cambridge-bai“ smo nalleteli na drugo predgorje s prelepimi fjordi. Temu sem dal ime „Frithjof Nansen“. Tukaj ni manjkalo dosti, pa bi bili izgubili svoj čolniček; vihar mu je odtrgal mačka, pa ga treščil ob robati led s tako silo, da mu je na strani vsekali luknjo, katero smo komaj zamašili.

Vse skupaj je bil ta naš izlet sila utrudljiv, a bil je vreden truda, zakaj poplašal nas je z

odkritjem imenitnega sveta in z znanstvenimi zbirkami.

Zadnja pomlad je bila tukaj kaj prijetna; po suhem in po morju se je dalo potovati semtertje in tega je bilo neobhodno potreba mojemu naklepu, če ne bi ne bil mogel narisati v mapi dežele, kakoršna je po notranjščini in po primorju.“

Če se Parižanom posreči, da se pred razstavo „fin de siècle“ l. 1900. zvrši po načrtu geografa Reclusa orjaška zemeljska krogla, bodo obiskovalci razstave gledali in občudovali na njej Franc-Jožefovo deželo in druge severne krajine po Jacksonovih načrtih. Po obsežku bo merila ta krogla sto metrov. Visoka bo tako kakor dve petnadstropni hiši druga na drugo postavljeni. Na tem globusu se bodo videle vse višje gore in široke doline, vse ravnine in planine tako natanko, kakor bi jih videl človek po višavah nad njimi po zraku plavajoč. — In v sredi tega orjaškega globusa mislijo napraviti drugega manjšega s hodiščem. Po tem hodišču se bo v dobri uri prišlo krog in krog in ogledovalec na tej poti bo mimogredé ogledoval vse kraje zemeljskega površja, kakor jih ogleduje pravi potovalec, ki roma krog in krog sveta.

VI. Nansen in učenjaki.

Zanima pač potrpežljive čitatelje zvedeti, kako sodijo učenjaki in njih društva o Nansenovem poročilu in kake koristi pričakujejo od njegove ekspedicije.

Zemljepisno društvo v Londonu, „Royal geographical Society“, ki je podarilo Nansenovemu podjetju 5600 norv. kron, prideva srečnemu izidu največji pomen. To društvo ugovarja mislim, ki se razširjajo med svetom, da bi Nansenovo podjetje bilo izpodletelo, ker se mu ni posrečilo, da bi bil dosegel do severnega tečaja. V resnici je prodril više proti tečaju kakor kdor si bodi pred njim. On se je tečaju približal do kakih 56 milj. torej nad 42 milj bolj, nego ameriška ekspedicija l. 1893., ki je pred Nansenom prišla na ladiji „Jeannette“ najbliže tečaja. Nansen je dokazal s svojim merjenjem globokosti morja, da je morje tem globočje — ne pa plitvejše, kakor smo doslej mislili —, čim bliže se pride proti tečaju. Dalje trdi društvo, da se je uresničilo Nansenovo pričakovanje, da je ob primorju severne Sibirije morski tok, kateri se vleče od ondod čez tečajne pokrajine proti Grenlandiji.

Temu nasproti pa se glasi sporočilo Nansenovega spremljevalca poročnika Hj. Johanna. V pismu do grajščaka H. Latsena v Skieni kaj mično opisuje dogodke na svojem

severnem potovanju. „Na ladiji ‚Fram‘ se nam je jako izvrstno godilo“, piše Johansen. „Čeprav smo bili daleč od vsega živega svetá, ograjeni s pustim in razritim ledom in veliko veliko milj od varnega pristanišča, vendar se najhujšega stiskanja med ledom nismo bali, odkar se je pokazalo, da najsilovitejši stisk ladiji ‚Frami‘ ne stori nobene škode, pač pa jo izpahne iz nevarnih klešč, vzdigne jo kvišku in posadi vrh ledú. ‚Fram‘ je naše varno pribežališče. Jesti in piti je toliko, da si več želeti ne moremo. Obleke in gorke kajute nam tudi ne manjka. Prav prostega se čutim, in brez vseh težav kakor malokdaj v svojem življenju. Morda je bilo pohajkujočemu medvedu dolgčas, da se je prikazal in pri nas oddal svojo posetnico. Dobro došel! smo ga pozdravili in ubili. Siti in naveličavši se vsakdanjega ‚konserviranega‘ mesa, smo si oblizovali prste po njegovem slastnem mesu.

Odkar pa sva z Nansenom zapustila zamrzlo ladijo ‚Fram‘, sva se — čeprav preskrbljena z vsemi potrebščinami — vendar tako borila z ledenimi skrili, da ni dopovedati. A človek more več pretrpeti kakor bi kdo mislil. Nikdar ne pozabim tistega naključja, ko sem se nekega dné skozi luknjo med skrili (ob mrazu $-40^{\circ}C$) udrl v morje do pasú! Kdor take kopelji ni poskusil, ne verjame, kaka slast mi je bila planiti v preprosto, iz medvedove kožuhovine sešito vrečo. Brez bridke ure torej ni bilo moje radovanje na ‚Frami‘.

Dokler smo se na ladiji pehali med ledovjem, bili so nam jako v korist vetrovi, ki so vèli proti severo-zahodu. Ti redni vetrovi, ki zaslužijo ime: ‚polarni pasati‘¹⁾, poganjajo silovito ledovje od vshodne Sibiriije proti Grenlandiji.

Rednega morskega toka proti tečajni pokrajini pa nikjer ni bilo opazovati.“

Ta izjava odkritosrčnega Nansenovega spremljevalca nasprotuje popolnoma Nansenovim mislim in njegovim besedam. Kaj je res?

Kaj pa pravi o Nansenu Payer, naš zvedeni popotovalec po severnih pokrajinah, ki je z Weyprechtom vred odkril Franc-Jožefovo otočje?

Še ni potihnil prvi silni vrišč zaradi srečne vrnitve Nansenove v domovino, že je objavil J. Payer na posebno vprašanje svojo misel o vrednosti Nansenove ekspedicije.

Na tako vprašanje je Payer odgovoril po telegrafu kratko in odločno: „Nansenova ekspe-

¹⁾ Pasati se imenujejo vetrovi v gorkem pasu, ki vejejo od vshoda proti zahodu skoro stalno. Pasata sta prav za prav dva; med njima so „kalme“ ali brezvetrni kraji.

dicija se je zvršila z uspehom; prekosil je vsa dosedanja podjetja.“

In pozneje je pismeno pristavil:

„Jackson je imel priliko odstraniti p o g r e š k e, ki so se mi pripetili pri načrtu Franc-Jožefove dežele. Veseli me, da je popravil s tem moje delo, s katerim sem se ondu pečal premalo časa in brez potrebnih pripomočkov.

Franc-Jožefova dežela, razkosana na skupino otokov, je menda tako velika kakor češka kronovina. Ako ne poznaš kake dežele, pa jo vendar hočeš načrtati po nekotikem ogledovanju, ne smeš se nadejati, da bo načrt popoln. Nekaj, kar je prišlo pred oko, posebno, če zlezeš na kako goro, boš prav narisal; česar pa nisi ne ogledal ne premeril, to boš narisal le po dozdevanju in približno. Torej razumete, zakaj nobeden najdnik arktičnih pokrajin ni s prvim načrtom zadel prave podobe odkrite dežele. Poznejši popotniki so zboljševali prvi načrt in drugi za njimi popravljali, dokler ni prišla prava slika na dan. Te pomanjkljivosti sem se kaj dobro zavedal¹⁾ ter sem v svojem potopisu o ‚avstrijsko-madžarski severno-tečajni ekspediciji‘ nalašč razglasil svojo mapo za plitvo.“

Tako govori pismo Payerjevo o zemljepisnih pridobitvah Nansenovih. Obrodila pa je ta ekspedicija še marsikaj za druge vede.

Profesor Henrik M o h n, vodja meteorološkega zavoda v Kristijaniji, je takoj med povrnitvijo govoril sam z Nansenom v mestu Vardö ter ga izpraševal o vednostnih posledicah. — Povedal mu je, da je v severnem oddelku morja „Kara“ naletel na nov otok in več drugih otokov ležečih poleg sibirskega pobrežja na oni strani „Oleneka“.

Dalje sporoča Mohn: „Druga in sicer zoološka pozvedba je ta, da so ob tiru, po katerem gré led, nahajali po bližnjih krajih bele medvede in morske pse, mrože pa le poleg obrežij. Proti zgornjemu koncu svoje severne poti pa ni bilo videti živali ne na tleh ne v ozračju. Po velikih globočinah morja ni bilo najti nič živega — nobenega organizma. — Ta pozvedba je imenitna, ker nam podira dosedanjo teorijo, da živalski organizmi izvirajo iz najvišjih severnih pokrajin.“

Mnogokrat so Nansen in tovariši opazovali krasne prikazni „severnega sija“, a skoro vedno v mraku in nikdar pri tléh v spodnjem obzorju, temveč vselej v velikih višavah.

¹⁾ Vzrok temu, da Nansen in njegov spremljevalec Johansen, predno sta 18. rožnika l. 1896. naletela na Jacksonovo ekspedicijo, nista prav vedela, na katerem zemeljskem kraju sta, ni bila le nenatančnost Payerjeve mape, temveč — in sicer največ — njune ure, ki so stale. Od kodi to, nam morebiti razloži Palisa, predno končamo vse poročilo.

„Obogatil je — kakor pravi Mohn — Nansen tudi vednost o morskih razmerah. Na oni strani novosibirskega otočja je našel Nansen razprostrto, doslej skoro neznano morje, ki ima pod seboj grozne globočine do 3800 m in črez. Najznamenitejša posebnost tega morja pa je ta, da je njegova toplota v globočini kakih 200 m po $-1.5^{\circ} C$. To je gorkota zmrzujoče slane morske vode. Niže pod gladino v večjih globočinah ima pa morje gorkoto kakor zmrzajoča sladka voda ($0^{\circ} C$). V velikih globočinah se nahaja povsodi gorkota $+0.5^{\circ} C$.

Kako pa in od kod pritakajo te gorke vode v globočine morja okrog tečaja, to nam razjasni prihodnje preiskovanje.

Morski pretok po ledenem morju okrog tečaja se je odkril Nansenu, kakor si ga je domišljeval poprej. Tir tega pretoka pa se je obračal po vetrovih (!), po zimi je večinoma meril proti severu ali proti severozahodu, — po letu pa včasih ravno narobe. Ko sta Nansen in Johansen zapustila (pod 84° severne širine) ladijo Fram, poganjal jo je pravi tir, kakor si ga je bilo želeli, proti odprtemu morju med Grenlandijo in Spitzbergijo.“

Preudarjajoči čitatelj morda z nami vred povprašuje, ali to Mohnovo poročilo ustnega pogovora z Nansenom nima v sebi nekega protislovja: Nansen trdi, da se je vozil po domišljenem morskem pretoku, zraven pa resnicoljubno priznava, da vetrovi obračajo tir tega pretoka. Tedaj je le resnica, kar Johansen piše,

da povzročujejo tir vetrovi, ne pa morski pretoki. I. Payer je imel menda pomorske razmere v mislih, ko je ob nekem poznejšem razgovoru odsvetoval prihodnjim ekspedicijam zanašati se na pretoke po zamrzlem severnem morju. To je, méni Payer, kaj negotovo sredstvo; še več, to utegnejo biti spona in klešče, v katere se ujame ladija, zakaj če pretok zamrzne, obtiči ladija kdo vé koliko časa na tistem kraju v ledenih kleščah. S takim prepahovanjem med ledovjem, do katerega nima človeška volja nobene moči, ne dá se doseči nič gotovega, in kar se doseže, doseže se po goli naključbi.

Več pomena in važnosti za hojo proti tečaju ima vožnja s psi na sanéh ali v zrakoplovu po ozračju, ko bi le bilo možno uravnavati njegov tir. A potovalcu z zrakoplovom uide marsikatera vednostna pozvedba, ki gre na dobiček popotniku po tleh. Iz višav ni môči ogledovati, kakšno je rastlinstvo, kakšno živalstvo, tudi ne meriti globočine morja, ne opazovati njegovih pretokov, njegove toplote in njegovih organizmov. Vse to gre zrakoplovcu v izgubo. Pa še več. V izgubo gre tudi vse drugo opazovanje, kateremu je treba za ogledovanje in merjenje mirno stoječih aparatov. V ziblajočih neških pod plavajočim balonom je malokdaj kaj mirú, in kadar bi ga bilo najbolj potreba, tedaj ga ni.

Pač pa raba tistih aparatov, s katerimi se določuje kraj svetá, na katerem je kdo, ne dela tudi v nemirnem zrakoplovu nobene težave, n. pr. kronometrov, sekstantov. (Dalje)

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Slov. Matice“ za 1. 1896.

Ant. Knezova knjižnica. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. III. zvezek. Obsega 1. Smrt. Epsko-lirske slike. Zložil Anton Funtek. 2. Ljubez in rodoljube. Povest. Spisal Fr. Govékar.

Približno tako kakor „Luči“ v prozi, razkazal je taisti pesnik tu v lepo vezani besedi razne pojave neizogibne „Smrti“. Grozne slike so tukaj vmes, najobupnejši prizor je v „Kugi“ tak-le:

V cerkvi pesem sveta se oglašá —
Niti v cerkvi Smrt ne prizanaša.
Ha, tedaj ni tu nas Bog ne reši?
Pa razkošje grozo nam uteši!
Kaj bi v cerkvi klanjali koleno?
V krčmi teče vino zlatopeno,
Vino samo nam podá utéhe,
Pijmo, pijmo in zábimo grehe!

A tudi jako tolažilne slike se nahajajo v tej smrtni zbirki. Konec zemlje si domneva pesnik leden, in v lesenem bivališču pod slamnato streho

poslednja dva človeka, zopet Adama in Evo, s katerima mine tudi „Smrt“. Človeškega duha — Ahasvera — pred božjim stolom kaže pesnik še (milost) prosečega, in doseže jo z nekako vesoljno odvezo iz ust božjih, tako, da je konec vsega človeštva v nebesih veko maj pri Bogu. Gledé na prosto voljo človekovo je to gotovo preoptimistično in z božjo pravico in častjo neskladno, ko bi vsi ljudje, najnedolžnejši in najzlobnejši, našli slednjič taisto jednako plačilo.

Če je pa že to vsekako preveč „svobodomiselnost“, kaj pa porečemo šele o naslednji povesti? Ravno z ozirom na to povest smemo najlože zapisati v svoji oceni, da tej zbirki nedostajata odi: „Smrt — v dvoboju“ in „Smrt — samomorilčeva“.

Ko je 1. 1894. izšel prvi zvezek te knjižnice s kratkim in dovolj značilnim življenjepišom pokojnega ustanovnika iz peresa prof. Levca, nismo se mogli otresti nekega pomisleka zastran dostavka v ustanovnem pismu, da naj bodo te knjige pisane „na podlagi katoliške vere, toda v svobodo-

miselnem smislu“.¹⁾ Ne bi se bili nadejali, da se naš sum opraviči tako kmalu! Prvemu zvezku „Knezove knjižnice“ zares ni bilo kaj posebnega očitati v poslednjem oziru; drugi se je že nekoliko zaletaval v svojo „podlago“, tretji pa je zlasti v svojem drugem delu kar zdrknil s katoliške podlage ne samo na „svobodomiselno“, ampak v marsičem naravnost na protikatoliško stališče. Ko narodnemu prvoboritelju Josipu Kresu njegov nasprotnik očita na javnem političnem shodu, da je sokriv izdajalstva narodnega poslanca na Dunaju, in da je Kres dobil, ko ga je bil spravil v državni zbor, ogromno imetje in krasno dekle za ženo, potem pisatelj menda sam ne vé, kaj naj njegov junak stori zaradi tolike razžalitve. Potisne ga v dvoboj z lahkoživim stotnikom; prejšnjo noč pa ga nam vsega obupanega slika tako pomilovalno in hkrati blagrujoče, rekoč: „Nekoliko ur mu je ugrabilo vse, kar ga je povzdigovalo in veselilo . . . vrgli so ga v obup, v propast . . . Vse je izgubil . . . čast, nevesto, mater, prijatelje, vse, vse . . . Končano. Jutri stopi že pred morilno cev, da zadosti svojemu ponosu . . . da kaznuje ostudnega obrekovavca . . . ali pa, da pade sam, če mu je tako usojeno . . . Zadnja noč! — Morda bo ležal jutri že na odru ném . . . brezčuten . . . miren . . . srečen . . . mrtev . . . Morda! Življenje nima vrednosti itak zanj več. Bi li ne bila zato zanj smrt le rešitev — svoboda — nova sreča! —“ Glejte jo „svobodo“, tukaj stoji, glejte jo „srečo“, taka-le je — v obupu! — Do sedaj je pisatelj še nekoliko v dvomu, ali pade v dvoboju ravno Kres; toda, ko se ta nekoliko umiri, piše očetu tako-le odločno: „Ko Vam pride to-le pismo pred oči, me že ne bo več med zemljani. Šel sem k svoji materi tja gori, kjer ni sovraštva, ne obupa, ne

¹⁾ Tudi urednik tega lista, ki je odbornik „Slov. Maticice“ in je glasoval za to, da se sprejme Knezova ustanova, pomišljal se je in premišljal, ali sme po svoji vesti priporočati sprejem takih pogojev, ali ne. In razvidel je, da sme in sicer iz teh-le razlogov: 1. Popolno trdnost in varnost zastran vsebine spisov dajejo odboru kakor tudi vsemu katoliškemu slovenskemu občinstvu besede: „Na podlagi katoliške vere.“ Ustanovitelj ni mislil, naj bi bila pisatelju „katoliška vera — podlaga“, katero naj pisatelj tepta, kakor bi s pesnikom rekli: „podlaga neverčevi peti“, ali podlaga zaradi lepšega, ali podlaga po konvencionalnih frazah: marveč hotel je, naj bo b i s t v e n a i n p r a v a podlaga, tako, kakor je n. pr. vera podlaga za izveličanje, ali papeštvo podlaga katoliški veri. Kar je katoliški veri in npravnosti nasprotno, to ni na njeni podlagi. In kaj je katoliško, to je jasno vsakomur, ki ni pozabil katekizma. — Toda v svobodomiselnem smislu? Tu je menda konjsko kopito! Kaj je svobodomiselno? Naj se zberó vsi svobodomislec in odgovoré, kaj je svobodomiselno? Niti dva ne bodeta povedala jednako, zakaj to ni nikak določen pojem, kakor je pojem in obseg katoliške vere. Ker je prvi pogoj, da spis sodi v „Knezovo knjižnico“, katoliška vera, mora biti pač svobodomiselnost le tista, ki je v okviru katoliške vere. Da, tudi tu je svobodomiselnost, in sicer vzorna svobodomiselnost. „Resnica vas bo osvobodila“, rekel je Izveličar, in to svobodo mislim. Montanisti so

zlôbe . . . Ko bodete čitali to-le pismo, sem združen že s svojo mamico ter molim ž njo vred k Bogu, da pridete še Vi kmalu za nama . . .“ Dalje pravi, da je „primoran vsled hudobnosti in nehvaležnosti ljudske“. Sedaj nas spomni pisatelj tudi Kresove oporoke, katero je imel spisano že nekaj mesecev . . . De, spominjamo se tiste — recimo — osodne noči, ko je oče naznanil Josipu, da mu za slučaj, ko bi on umrl prej kakor oče, zapiše v svojo oporoko 30 tisoč gld. na prosto razpolago. Spominjamo se tudi, da je še tisto noč Josip Kres v nekaki „črni slutnji“ postavil glavnega dediča vsega svojega premoženja — domovino. Kako fatalistično!

Osoda nadaljuje neizprosno svoje delo. Junak v povesti sprejme dvoboj, smrtno ranjen prosi odpuščanja samo svojo Melanijo z nekaterimi klici; o srčnem kesanju radi razžaljenja božjega ni nikakega sluha. „Potem pa je izgubil zavest . . . ni se prebudil več . . . začel se je smrtni boj . . . Tedaj pa vstopi župnik s sv. popotnico . . . ni mu je mogel dati več . . . mazilil ga je s svetim oljem . . . zgrudil se je na kolena ter tiho, vroče molil in molil . . . In še jedenkrat so se dvignile hropeče prsi . . . vse telo je strepetalo . . . stegnilo se . . . in Kres je preminil . . .“

Če je župnik prišel kar s sv. popotnico k takemu ranjencu, bil je o okoliščinah bolnikovih naravnost nalagan po dotičnem slu, ki ga je prišel klicat.

Pisatelj nas ob koncu povesti hoče po glavni junakinji učiti „živeti srečno“: „Pozabi! — Živi trenutku! — in srečen boš . . . Če pa ne moreš pozabiti? — Tedaj prôsi, prôsi svojega Stvarnika, da te reši čim preje zemeljskih spôn, ki te morejo gnati končno le v obup! Taka je njegova — življenja filozofija. — Kje je zatajevanje samega

bili hudi rigoristi: cerkev jih je zavrgla, ker je mislila svobodno. Janzenisti so učili trde nauke in milost božjo so vklepali v okove: cerkev jih je zavrgla, ker je za pravo svobodo. Kako so bili rimski papeži vedno zaščitniki svobode! Nekateri Francozi so mislili, da sme francoski katoličan biti samo pristaš kraljestva, pa sovražnik republike. Svobodomiselno, na podlagi katoliške vere in zoper one, ki hočejo nasproti cerkvenim poglavarjem vero zasukavati po svojih željah, odločil je sveti oče Leon XIII., da se katoliška vera in cerkev prav dobro vjema tudi z republiko. Taka — in res obsežna — je svobodomiselnost na podlagi katoliške vere! A ona svobodomiselnost, ki je isto kar l i b e r a l i z e m, je največja nasprotnica katoliške vere in to izključuje ustanovno pismo.

2. Drugi razlog je bil, da je bilo od odbora, v katerem so resni možje, pričakovati onega oziranja na našo vero, katero po pravici zahteva naš katoliški narod.

3. Tretji vzrok pa je bil ta, da bi se bila Knezova ustanova skoro gotovo obrnila in porabila s slabim uspehom tedaj, ako bi jo bil odklonil naš književni zavod Slovenska Matica.

Odborova dolžnost pa je gledati, da se ta katoliška podlaga ne bo rušila. Predsedništvo mora pri pregledovanju rokopisov dati odbornikom-duhovnikom priliko, da vidijo, ali se vjema spis s katoliško podlago ali ne. Ako nimajo odborniki-duhovniki te prilike in tega zagotovila, ne morejo ostati v odboru. — Uredn.

sebe, kakor je uči krščanstvo? Kje je krščanska potrpežljivost? Kje so božje in cerkvene zapovedi in prepovedi? Kje je vera v neskončno pravičnost božjo? Kje je prosta volja človekova? In taka povest naj temelji na katoliški podlagi?! In tak junak v njej naj je in ostane „vzor rodoljuba“ katoliškim Slovencem?!

Dejanjskemu razmerju slovenskih državnih poslancev do osrednje vlade nikakor ne odgovarja povod, ki so ga našli volilci Dolžanovi, da so mu soglasno izrekli nezaupnico, obdolžili ga izdajstva, ker je pri nekem posebnem predlogu potegnil z vlado in sokrivca imenovali tudi Kresa, ki je poprej zanj najhuje deloval ter pisal uvodne članke.

Pisatelj rabi preveč tujk; piše jih deloma po tuje, deloma po domači izreki. Ne utruja se tudi nadrobno in natanko opisovati posameznostij ženskega okrilja in lišpa, ne pozabivši „rdečih las divne krasotice Melanije“. V povest prav po nepotrebnem kričé trikrat dvojčki, jedenkrat trojčki, kontrolorka pa pojé toliko, da bi jo mož smel okoli kazati po „komedijah“.

Z ozirom na glavnega junaka iz polpreteklega časa bi zaklicali gosp. pisatelju z narodnim pesnikom: „Pusti, Anzel, mrtle z miram!“ Čemu taka drzna — apoteoza? Književnemu odseku „Matice Slovenske“ pa kličemo s sv. pismom: „Custos, quid de nocte?“

Val. Bernik.

Povesti. Spisal dr. Ivan Tavčar. I. zvezek. V Ljubljani. Založil pisatelj. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1896. 8°. Str. 354. Cena nevez. zv. 1 gld. 20 kr., v platnu 1 gld. 50 kr., eleg. vez. 2 gld. 10 kr. — Z dr. Ivanom Tavčarjem se naš list doslej ni pečal. Proizvodi tega pisatelja so prihajali na dan večinoma v časopisih, a časopisov v obče nismo omenjali. Poleg tega je dr. Ivan Tavčar že mnogo let sèm politična oseba prve vrste. Pečati se ž njim — to je vsekako isto kakor — dotikati se naše politike. In političnega zvona nismo marali zvoniti, dokler ni bila sila. Z letošnjim letnikom pa smo razširili svoj program tudi na socialno stran našega naroda in človeštva sploh; z mirnega stališča teoretičnega opazovanja in modrovanja smo odločno stopili na stališče praktičnega vsestranskega narodnega delovanja, ker smo se prepričali, da ob najnovejših naših narodnih in socialnih razmerah treba odločnega delovanja. Ko se torej sedaj srečamo z dr. Ivanom Tavčarjem, nas ni prav nič volja, da bi se umaknili njegovim mogočnim korakom. Poglejmo mu naravnost v oči ter recimo o njem, kar mislimo, ker mož sam nas v to poziva! — Poziva pa v „Pripomenku“ tako-le: „Slovenskemu občinstvu podajam zbrane svoje spise. Globoko že tičim v jeseni življenja, in političnih bojev viharji so mi izsušili vir pisateljske fantazije. — Polastila

se me je torej želja zbrati okrog sebe svojega duha otroke. Ta želja naj se mi ne šteje v zlo, in tudi svoje sovražnike prosim, naj me zaradi samoljubne te želje ne obsojajo prekruto: saj so mi moji spisi že tako nakopali mnogo sovraštva, a le malo prijateljstva. Omenjena želja pa je ravno zaradi pre mnogih napadov na moje spise vsaj deloma opravičena; občinstvu, ki je čitalo napade, se ponuja prilika, da spozna napadane spise v celoti, če se že hoče o njih poučiti. Druzega ne vem navesti v svoje opravičevanje!“

Ni napačen ta „Pripomenek“! Spisi naj se zagovarjajo sami pred napadovalci in „sovražniki“. To je poštena beseda poštenega namena. A ker ti spisi niso novi, pač pa — po skriti misli pisateljevi — premalo razširjeni, naj se torej bolj razširjajo, bolj čitajo, da jih bo občinstvo sodilo samo, sodilo tudi ono občinstvo, ki jih je doslej poznalo samo iz „napadov“. Pač primerna želja ne samo pisateljeva, ampak tudi založnikova in prodajalčeva.

Kar se nas tiče, poučili smo se do dobra o tem zvezku. A ker smo dolžni poročati o njem tudi svojim čitateljem, zato jim bomo po vrsti razložili svoje misli o spisih, objavljenih v tem zvezku, in o delovanju njihovega očeta.

Vsak spis treba presojeti po duhu, ki ga oživlja; poleg tega se moramo ozirati tudi na umetniško obliko. Zato imamo trdno načelo, naj se presoja vsak spis po tem, kar je sam v sebi, po celoti in po delih, ne po tem, kako se vjema s tem ali onim posebnim nazorom ali slovstvenim tokom ali kako „strujo“.

V tem zvezku je šest pripovednih spisov, izmed katerih je poslednji „Med gorami“, zbirka dvanajst različnih slik. „Ivan Slavelj“, povest, je na prvem mestu, četudi ni po času prva Tavčarjeva povest. Ne motimo se, ako trdimo, da jo je dal pisatelj na to mesto s posebnim namenom. „Ivan Slavelj“ je junak, ki je kolikor-toliko vzor pisateljev, in nazori, v tej povesti izraženi, so vsaj nekdanji nazori pisateljevi. Ivan Slavelj je dete siromašnih roditeljev. Vendar ga dasta v šolo, katero Ivan dobro dovrši dotlej, da bi po želji obeh šel v semenišče. A Ivanu Slavlju se je vselila ljubezen do Marijanice v srce, zato gré učiti se za zdravnika. Roditelja ga zavržeta in umrjeta, predno se sin ž njima spravi. A Marijanica, dete nesrečne ljubezni, pozakonjena — je grofica tedaj, ko je Ivan Slavelj čislán zdravnik. Šele po trdih srčnih in zunanjih bojih postane Slavelj mož grofice Marije Ane in s tem tudi grajščak.

To je okvir naši povesti. A vsebina, ta pisana vsebina, ki jo je kakor v vročinski bolezni stresla med naš okvir pisateljeva domišljija! Kakor popade bolnika v oni bolezni včasih tak mraz, da mu čeljusti klepečejo in se mu kri ledení, potem pa ga napade vročina, da mu vró vsi soki, tako je

tudi pripovedovanje v „Slavlju“ včasih robato in vsakdanje, drugodi zopet napeto in pretirano visoko, da gré govorjenje v povesti po isti poti, kakor govorjenje onih, katerim se bléde. Ex uno disce omnes: zares „Ivan Slavelj“ nam je najvernejša slika Tavčarjevih pripovestij. „Ivan Slavelj“ pa ni samo povest, marveč tudi nekaka satira n. pr. učiteljskega stanú, biča nekatere estetične nazore, (katerih pa živa duša ne zagovarja), biča nesrečne razmere v življenju. Pisatelj je znal v tej povesti vprašati o mnogih stvaréh, a odgovoriti ni znal. — Boljša je v tem oziru zgodovinska podoba „Antonio Gledjević“, ki je lepo osnovana in živahno izvedena. Kot mladostno delo je dobra. Seveda se giblje po poti navadnih romanov o umetniški ljubezni. — „Bolna ljubezen“ ima dokaj zdravo jedro, dejal bi: dobro glavno načelo; toda to jedro je čudno omotano z neužitnimi mislimi. — Noveleta „Gospa Amalija“ pa nima zdravega jedra. Omožena, od moža ločena žena se zabava z mladeničem. Predmet je trivijalen; malo romantike, par nesreč — pa je noveleta gotova. Tudi noveleta: „Mlada leta“ ni mnogo boljša. Vsebina je nekoliko nad prejšnjo, ker se zadeva socialnega vprašanja. Brat — demokrat — ljubi sestro aristokratino, ne da bi jo poznal za sestro. — „Med gorami“ — slike iz Loškega pogorja — so v posameznih delih različne vrednosti. Par slik je dobro in spretno risanih, nekaj jih je pa dokaj trdih ali pa s „kričičimi“ barvami izdelanih. Dobra je „Moj sin“, ki nam kaže slepo, potem pa jako grdo poplačano ljubezen očetovo do sina. Tudi „Kobiljekar“ je dobra slika; „Tržačan“ ali „Gričarjev Blaže“ pa se gibljeta v čudnih krogih.

Tavčar nam hoče v svojih povestih in slikah predočiti življenje, kakoršno je, po vseh njegovih stranéh, krepko in živo. Toda, reči treba, da pisatelj ustvarja sam iz svoje domišljije več kakor opazuje. In ta domišljija, moramo priznati, je zares živa in krepka, ustvarja si predmete z lahkoto in se igra z njimi. Zato Tavčar ni realist v pravem in dobrem pomenu; nikakor si ne stavi te naloge, da bi življenje opisal tako, kakor je, ampak tako, kakor z a n i m a. Slikar, ki hoče s sliko vleči ali mikati ogledovalca, nareja močna nasprotja, močno svetlobo in močno temoto; barve rabi jako žive; vsakemu obrazu dá nenavadno posebnost, recimo jednemu veliko glavo, drugemu široka usta od ušesa do ušesa, tretji osebi — ta bodi gospica — tanek pas, kakor šivanka; četrti — tudi gospa — dene na glavo celo gromado las iz pravega konjskega repa, petega naredi lačnega, da se mu vidi skozi trebuh, a šestega sitega, da mu je počiti. Slikar, ki bi tako slikal, vzbujal bi ob prvem pogledu zanimanje, toda ne za dolgo časa. Tako piše Tavčar: velika nasprotja, nenavadne posebnosti, grozne strasti, vnebovpijoča krivica nad ubogim otrokom, katero dela človek s smehlja-

jočim obrazom . . . take slike naj vzbujajo zanimanje. Tavčarjeva jako očitna posebnost je potemtakem ta, da hoče — e f e k t. Čitatelja treba vsak trenutek, ob vsakem koraku iznenaditi: sedaj ga vleči po blatu, potem mahoma potisniti v krasno dvorano; vseskozi torej narejati najkrepkejše učinke — to hoče naš pisatelj. Kakšen čudak je Slavljev oče poleg še večjih čudakov vrstnikov: Žolne, Deske in aristokratov: Veldenov in Saldernov! „Bolna ljubezen“ se igra s tvojim usmiljenjem, kakor se gospa Amalija z našim sočutjem. Vse na efekt!

Prav zaradi tega pa se naš pisatelj najmanj méni za to, kar imenujemo umetniško umerjenost. Pravi umetnik ne pušča domišljiji, ne pušča svoji živahni produktivnosti vajetov, marveč krotí sama sebe in hodi po trdni poti z mirnim korakom. Tudi ko opisuje strast, kaže svojo oblast nad snovjo. A Tavčar se prepušča popolnoma svojemu nagnjenju, celó umetno neti ogenj, da je svetloba in vročina tem večja.

Kjer pa ni v spisih trdne umerjenosti, tam tudi ni resnice. Ali se bo mogel bralec za 100 let — ako bo takrat sploh kdo še čital Tavčarja — poučiti, kakšen je bil naš narod v tej-le dóbi, katero opisuje? Le malo. Ne trdim, da so mnoge osebe prave karikature našega ljudstva, a nekatere se prav bližajo karikaturam.

Najhuje se godí (v tem zvezku) z učitelji ali vsaj učiteljema. Učitelj Deska nosi gnoj na njivo; vedno je lačen; predno začne pouk, navdušeno pretepe polovico svojih učencev; drugič zdravi malo bolje kakor po cigansko bolno dekletce; otepa v tuji hiši črni kruh, da je veselje; potem gré kosít, a zopet modruje o tem življenju kakor raztrgan dohtar. Tudi drug učitelj ima pri Tavčarju lepo čast, da pretepava otroke. Učiteljstvo je dalo Tavčarju tako lepe vzore, da jih prekaša v svojem stanu samo še slikar Žolna. Da, tudi mi umevamo ironijo, a tu je že taka „ironija“, da ni več ironija. Slikar Žolna je človeče, da ga pač ne more rediti mati narava takega. Župnik — to Vam je tudi eksemplar v družbi Žolne in Deske! Da pisatelj njegov značaj smeši, umeva se samo ob sebi. In tako dalje . . .

Kakšno prepričanje o življenju, o človeku, o narodu ima pisatelj? Učitelj Deska modruje o življenju: „Začel sem misliti na svoje stare dni in na to vprašanje odgovarjam tako: Čemu naše življenje? Res malo je prida! Te moči, katere so skuhale zemljo, so potrebovale nekaj takega, pravim, kar je človek. In naredile so ga, in sedaj mora živeti, kakor more. Vi me bote umeli, ali kdo drugi v vasi?“ A pridejo mu boljše misli: „In ako bi vendar vladala nad nami dobra roka, čemu smo?“ Srečno najde l j u b e z e n kot namen človekov, pa tudi ta mu ni trden: „Ne vem, čemu sem živel“, pravi tudi po oni srečni misli. In naposled: „Ako

bi me hoteli postaviti zopet v življenje, ne bi hotel v drugič, ne bi hotel živeti! Ne hotel!“ Krščanskih načel o življenju, o človeku, o človeški družbi nima pisatelj.

Ne more se reči, da bi bil Tavčar nenraven pisatelj. V tem se dobro loči od moderne struje, ker nenravnih stvari ne opisuje z ono slastjo, katero opažaš pri dekadentih. Toda prav tako jasno je, da se Tavčar nikdar odločno ne izrazi za vzornost. Pač so nekateri spisi taki, da je v njih lep nraven nauk, a pisatelj jih slika tako, da bralec ne vé, ali mu je resno, kar pravi, ali sama šala.

Da bi izražal rodoljubje na poseben način, za to je bilo pisatelju največ prilike v Antoniu Gledjeviću, kjer veje močan slovanski duh, in v „Bolni ljubezni“, kjer se junak nevoljno obrača od Stritarja, ki imenuje „dekle“ svojo domovino.

Tu je torej Tavčar iz nekdanjih dnij! Njegovi spisi naj bodo njegovi zagovorniki, tako misli on, zagovorniki pred njegovimi sovražniki, katere prosi, naj ga ne „obsojajo prekruto“. Ali morda tudi nas šteje med svoje sovražnike? Zatrjujemo, da nismo sovažniki nobeni osebi, pač pa delovanju, ako je slabo in pogubno. In žal, ne moremo drugače, izjavljamo, da Tavčarjevi spisi v celoti zaradi omenjenih nedostatkov niso koristni našemu narodu. S poudarkom pravimo: „v celoti“, zakaj, da je tudi semtertje kaj dobrega v njih, n. pr. da je jezik lep in bogat, oblika mična in živahna, tega ne tají noben pameten človek. Med take dobre stvari sodi prav posebno stavek, ki ga je zapisal v „Bolni ljubezni“ junak Radoslav, in ki se glasi: „Pesniki morajo biti kot dijamant, če ne se narod pohujša, in sejali bi zmajeve zobe, ki poženo kmalu v srdita stebila.“ Da, z vsem srcem podpisujemo in ponavljamo ta stavek, a ga stavimo pred oči tudi gosp. dr. Tavčarju in vprašamo: Ali je njemu prazna stvar to, kar tukaj sam nazivlja narodno pohujšanje? Kaj pa njegovi spisi, kaj pa njegovo javno delovanje? Ker se sklicuje na te javne stvari gosp. Tavčar v predgovoru sam, zato se oziramo nanje tudi mi. Tavčar deluje že lepo število let na polju našega narodnega življenja. A kako? V št. 15. l. 1890. je pisal „Slov. Narod“ — in vsak bralec je imel za pisatelja teh besedij dr. Tavčarja tako-le: „Naš list je od nekdanj zastopal načelo, da mora biti slovenska narodnost fanatična in — tudi absolutna. To načelo bo list tudi v prihodnje zastopal. Če bo kdo med Slovenci nastopil ter bo pričel oznanovati krivo vero, da je pretiranost v narodnih vprašanjih škodljiva, da moramo mi Slovenci v narodnih vprašanjih postati popustljivi ali mlačni, kakor na pol pogreta voda, potem ga bomo vselej šteli med najhujše sovražnike svojega naroda. Tak človek je slep, ter hoče narodu vzeti najboljše orožje, s katerim se bode morda še obdržal proti navalom, ki mu preté od vseh strani. Kdor hoče

razširjati mlačnost gledé narodnosti med nami, tega moramo zatreti kakor gada.“ Ex ore tuo te iudico. Kdo bi si bil mislil, da bo pet — šest let pozneje isti dr. Tavčar prav tega kriv, kar je z navedenimi besedami obsojal tako odločno! Vsi slovenski listi, razven par onih, ki so od Tavčarja odvisni, trdé soglasno, da se je zavezal s kranjskimi Nemci. Njegove mnoge izjave, kakor da se je treba ozirati na Nemce, da se v Ljubljani ne dá brez Nemcev nič storiti, da hoče pripeljati svojih 300 Nemcev . . . i. dr., pričajo dovolj, da se je fanatična in absolutna narodnost Tavčarjeva čisto razkadila.

Ali se narod zaradi tega ne pohujšuje? Zlasti pa se pohujšuje narod zaradi strastnega boja Tavčarjevega zoper ljubljanskega škofa in našo duhovščino. Koliko je s tem koristil narodu? Gospod Tavčar je že pozabil (ali pa ga ta spomin peče), da je prav duhovnik bil tudi njemu v podporo. Ali je torej plemenito sedaj gorjačo dvigati zoper ta stan?

Že prvi spisi Tavčarjevi kažejo, da teži njegova narava po nenavadnih učinkih, da njegova fantazija ne pozna mere, da so njegovi stvori čudaki —, ki hočejo efekt in le efekt. Táko je tudi javno delovanje Tavčarjevo: efekt, velik efekt, to mu je načelo. In prav to je marsikom lahko v pogubo, ako udari na slabo stran. Tudi izdajica narodov dela efekt in je lahko slaven, t. j. glasovit, a taka slava . . .!

Mnogokrat se navdušujemo s pozivom: „Delajmo za narod!“ Lep je sicer ta poziv, ni pa zadosten. Reči je treba: „Delajmo dobro, delajmo blágo za narod!“

S pravim prepričanjem priznavamo velike zmožnosti Tavčarjeve. O teh zmožnostih priča dovolj že ta zvezek mladostnih spisov. S temi zmožnostmi bi bil on lahko narodov dobrotnik in vodnik. A prav tako s prepričanjem in z zavestjo trdimo, da jih Tavčar doslej ni obračal (izvzemši njegovo dobrotelost, o kateri semtertje čujemo, ali njegovo delo „Slovenski pravnik“) v prid narodu in jih ne obrača sedaj. Ali res ni možno izprevideti, česa pričakuje naša ljubljena domovina od svojih sinov? Ali nam ni v spominu, po kaki poti jedinstosti in sloge so hodili oni naši predniki, ki so v navdušenju mnogo presegali nas, čeprav niso mogli toliko za narod storiti, kolikor lahko storimo mi?

Gospod Tavčar vidi, da tičí že globoko v jeseni življenja. V taki dobi misli človek resneje in treznejše, kakor v burni mladosti. V spomin mu tudi prihaja lahko, da bo prej ali slej pred sodbo božjo treba odgovarjati o vseh delih, vseh besedah, zlasti napisanih. O, kako bi nam od veselja igralo srce, ako bi prav gosp. dr. Ivan Tavčar v poslednji dobi svojega življenja krenil na tisto pot, katero bi potomcem z mirno vestjo kazal in priporočal v posnemanje!

Dr. F. L.

Hrvaška književnost.

Knjige „Matice Hrvatske“ za leto 1896.

Te dni so zagledale beli svet knjige „Matice Hrvatske“ za l. 1896. Če so tudi nekoliko zakasnele, smo jih vendar veselo pozdravili. Oglejmo si jih po redu!

1. *Janko Leskovar: „Propali dvori“*. Pri-povijest. Zabavne knjižnice sv. 196. in 197. — 8°. Str. 147. — S pisateljem te knjige smo se letos srečali prvič v matičnih knjigah. Poznamo ga pa že od drugod; lep dar ima in mnogo obeta. Osvoji te hitro zase, težko se ločiš od njegove knjige, pa vendar nikjer ne opaziš, da bi se posebno mučil s tem, da ti kolikor se dá prikupljivo piše. Pripovedovanje mu teče neprisiljeno, naravo opazuje z bistrim očesom, ljudsko srce mu je dobro znano in značaji so dosti dobro orisani. V tej svoji povesti nas je pisatelj odvel v lepo hrvaško Zagorje, katero mu je dobro znano, katero, dasi že tolikrat opisano, podaje s svojimi gradovi in plemiškimi rodovinami še vedno obilo snovi za razne povesti. To romantično Zagorje nam je opisal že Gjalski v raznih svojih črticah, Leskovar je jednako zanimivo opisuje, vendar priznati moram, da je bolj nežen in da se skrbno ogiblje vsega, kar bi bilo spotakljivo. Glavna oseba njegove povesti Pavel Petrović je zelo prikupljiva oseba, pošten vseskozi, in čitatelja zelo žali, da naposled ne doseže zaželene sreče. Jednako orisana je tudi Ljudmila Borkovičeva, dekletce dobro in nedolžno, katera naposled žrtvuje celó svojo srečo, samo da ne razžali svojega očeta, starega, ponosnega plemenitaša, kateri se še vedno ponaša s svojim plemstvom, dasi mu je grajščina prodana. Mlada, bogata vdova Marija Bratička, čeprav dobrega srca, je pač žena sedanjega veka. Druge osebe v povesti — mnogo jih ni, so tudi dosti dobro orisane.

Upamo, da bodo čitatelji matičnih knjig veselo pozdravili pisatelja te knjige, a on da jih bo skoraj razveselil z drugo. „Propali dvori“ kažejo pač, da pisatelj te povesti ume pisati, in pa, da lepo piše.

J. Barle.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Uredio prof. Ivan Milčetić. 8°. Str. 368. Cena 2 gld. 50 kr. — Pred več nego jednim letom je oglasila jugoslovanska akademija v Zagrebu poziv za zbiranje narodnega blaga in vsega, kar spada v folkloristiko. Ta poziv je našel precej odmeva, in sad njegov je omenjena knjiga. Sicer

malo kasno, vendar še ob pravem času je opozorila akademija rodoljube na zbiranje vsega, kar je tesno združeno z narodnim življenjem, običaji in narodnimi posebnostmi. Dasi so se take stvari semtertje že zbirale in zapisovale, bile so vendar raztresene po raznih časopisih, kateri se seveda, obloženi z raznim drugim gradivom, niso mogli s posebno ljubeznijo in natančnostjo baviti s temi stvarmi. Sedaj bo drugače. Nabrano gradivo se bo sedaj moglo kritično porazvrstiti in obdelati. Hrvaški narod je še vedno bogat po raznih običajih, narodna noša (tu pa tam že zelo izkvarjena), je še večinoma dobro ohranjena, ornamentika je bogata in tudi za slovanski stavbarski zlog se najde obilo gradiva. „Zbornik za narodni život i običaje“ bo zbiral vse to.

Prvi zvezek, kateri je pred kratkim izšel, nas je ugodno iznenadil. V kratkem času se je mnogo storilo. Najdeš v njem prispevke z raznih strani prostrane hrvaške domovine o stvaréh, o katerih je akademija povprašala. Tu je tudi več samostalnih razprav, kakor: Što priča naš narod o nekim životinjama“ (Drag. Hirc), „Narodna kuća ili dom s pokućtvom (pohištvo) u Dalmaciji, u Hercegovini i u Bosni“ (Vid Vuletić-Vukasović), „Nešto o megjumorskem narječju“ (pok. dr. V. Oblak), „Narodna jela i pića po Bosni i Hercegovini (I. Zovko), „Život, jezik i običaji Stupničana a kraj Zagreba (Stj. Korenić) itd. Dr. A. Radić, kateri je letos priobčil referate in nekoliko bibliografije drugih slovanskih narodov na tem polju, priobči v prihodnjem zvezku natančen pregled dosedanjega hrvaškega, srbskega in slovenskega folkloristiškega književnega delovanja. Ko priobčujem to, opozarjam slovenske rodoljube na to, da je jugoslovanska akademija v svojem „Zborniku“ odprla predale tudi za nas Slovence in nas povabila, da tudi mi pri tem delu sodelujemo, priobčevaje slovenske narodne običaje in opisovaje narodno nošo, sploh vse, kar spada v folkloristiko. Ker Slovenci nimamo doslej časopisa, kateri se bi s tem bavil, in ga izvestno ne bomo še tako kmalu imeli, pač lahko z veseljem pozdravimo to bratsko povabilo, sodelovaje pri „Zborniku“. S tem si ohranimo marsikatero stvar, katere bi se drugače pozabile, a po tem potu bodo nas najlože spoznali drugi slovanski narodi. Upam zato, da bomo v prihodnjem zvezku „Zbornika“, kateri je posvečen jugoslovanski folkloristiki, zastopani tudi Slovenci.

Janko Barle.

Razne stvari.

Naše slike.

Zidani most ob južni železnici. Železniški most, katerega predstavlja slika, gradili so (oziroma gradila je država) l. 1848. in 1849. Posebno na tem mostu je, da ima obliko loka (zakrožen je). Ta oblika je gradnjo obtežila jako. Treba je bilo vsak kamen posebej tej obliki primerno obrezati. Ime pa ima kraj po drugem mostu, ki stoji nekoliko više od železniškega mostu nad Savinjo. Nasproti mostu na kranjski strani je stala svoje dni kapelica, v kateri so ob času reformacije protestanti našli zavetje, ko so bili iz Radeč pregnani. V starodavnih časih je bil tu čez Savo most, najbrže od Rimljanov sezidan. Obkopni zid je še ohranjen. Čez železnični most vozi južna železnica. Kraj spada na Štajersko in sicer deloma v širsko, deloma v loško župnijo. Desni breg Savinje spada k Širju, levi k Loki. Okrajno sodišče je v Laškem, okrajno glavarstvo v Celju. Cerkev, ki se na sliki vidi v ozadju, je župna cerkev sv. Nikolaja (Sv. Miklavž).

Dvestoletnica na Črni gori. L. 1697. so si izbrali Črnogorci za vladarja Danila I. Petrovića Njegoša, čegar rodovina še dandanes vlada na Črni gori. Ta dvestoletni spomin praznuje letos Črna gora. V ta spomin objavljamo danes sliki Črnogorskega kneza in njegove soproge. **Knez Nikola I.** se je rodil dné 7. vinotoka l. 1841. v Njegošu. Njegov stric Danilo I. ga je dal izobrazevati v Trstu in v Parizu. Ko je Danilo I. nagloma umrl, izklicali so Nikolo I. za črnogorskega kneza dné 13. vel. srpana l. 1861. Kaj je Nikola storil za Črno goro, tega ne moremo tukaj opisovati. **Kneginja Milena Petrovna** se je rodila dné 22. mal. travna leta 1847. in je hči velikega vojvode Petra Vukotića. Poročila sta se dné 8. listopada l. 1860. Kakor je knez lep mož junaške zunanosti, tako je kneginja lepa, vredna mu soproga. Iz poročil posnemamo, da ima njen obraz srbski značaj, njene velike rjave oči se živo svetijo, njeni lasje so temni in obilni. Iz njenega zakona je lepo število otrok. — Za danes zadostuj ta kratek ozir; ob prvi priliki povemo kaj več o Črni gori in o Črnogorcih.

Novi grobovi.

† **Dr. Ivan Crnčić**, slaven Hrvat in katoliški duhovnik, je umrl v Rimu dné 5. prosinca tega leta. Rodil se je v Poljani na otoku Krku. V rani mladosti se je poprijel knjige hrvaške. Poslan na Dunaj se je seznanil ondi z zgodovinarjema Kukuljevićem in Račkim. Od tod je marljivo pošiljal zgodovinske razprave v zagrebški „Kato-

lički List“. Ko je Rački odšel iz Rima l. 1861., imenovan je bil na priporočilo tedanjih književnikov in rodoljubov Crnčić za kanonika na hrvaškem zavodu sv. Jeronima, kjer je do svoje smrti — čez 35 let — neumorno deloval za hrvaško knjigo in razkazoval iz raznoterih arhivov preteklost hrvaško. Znamenitejša dela so: „Vid Omišljanin, pisac hrvatski XV. vijeka.“ — „Krčke starine.“ — „Najstarija povjest, krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji. 1867.“ — „Asemanov evangjelistar.“ — Z Jagićem in Račkim je izdal „Hrvatski pisani zakoni“. Veliko njegovih sestavkov nahajamo tudi v „Starinah“ in v „Radu“.

Dné 2. prosinca t. l. je umrl **Ljudevit Modec**, upokojeni ravnatelj kr. učiteljske škole. Bil je s Filipovičem jeden od najizvrstnejših pedagoških pisateljev. Urejal je 22 let pedagoški časopis „Napredak“. Dasi je nemška liberalna struja tudi na njega močno vplivala, zavzet je bil za versko vzgojo v šoli. Pomagal je Filipoviču tudi sestaviti: „Novi rječnik hrvatskoga i njemačkoga jezika.“ V. Bučar.

Glasba.

„Glasbena Mat.“ je letos izdala sledeče skladbe: **Pet samospevov s spremljevanjem klavirja.** Zložil Anton Foerster. Cena 1 gld. — Tu je nekaj prvih skladb Foersterjevih. Mlad talent išče izraza svoji bujni domišljiji v markantnih, presenetljivih oblikah. Naslanja se na češke narodne motive z bogato harmonizacijo in različnim ritmom. V zrelejši dobi si je izbral Foerster drugačno snov in drugačen zlog — sebi in razvoju naše glasbe v veliko korist. „Mlad junak“ se odlikuje po veličastni tragiki. Mogočen bariton ima v njem jako hvaležno ulogo.

Trije dvospevi s spremljevanjem klavirja. Zložil Fran Gerbić. Op. 17 in 33. Cena 1 gld. — Skladbe so jako jasne, zaradi česar niso „moderne“, pa se lahko poslušajo. Prva je namenjena pač za take soprane, kateri vzbujajo teatralni „efekt“ s fizično silo, druga izraža le erotično sentimentalnost, v tretji je nagajiva hudomušnost Levstikove pesmi razločno uglasbena. — Tritonus str. 21 je trivijalen.

Vzpomladna Pesem. Mešan zbor. Besede po „Vrtcu“ A. Pin. pomnožene, vglasbil Stanko Pirnat. Cena: Partitura s šestimi glasovimi po 1 gld., posamezni glasovi po 10 kr. — Sveži, krepki, vzpomladni duh te skladbe oživi glasbenika, ki se v duhu vglobi v nje pomen in notranji sestav. Glasbeno slikanje pomladne narave bi bilo pač primerno ime za to pesem. Zdi se nam, da bi bilo bolje, če bi bil srednji del krajši in neka-

teri prehodi gladkejši (n. pr. „po dolinah“). Žal, da je ta krasna skladba izvedljiva samo za izredno številne zборе; skladba z besedami vred diha res tako zdravo, plemenito veselje nad naravo, da bi jo radi videli v rokah mladine, česar o drugih letošnjih skladbah ne moremo reči. E. L.

Iz belokranjskega besednega zaklada.

(Priobčuje I. Šašelj.)

(Dalje.)

málik, a, m., rabi v pomenu „svetnik“ in sicer kot kip; na tem oltarju je polno malíkov = kipov svetnikov.
mésnica, e, f., mesena klobasa.
mladóben, adj., mlad.
mlátnja, e, f., mlačev.
mokáren, adj., mokroten; letos je jako mokarno leto.
mokróncék, a, m., tako imenujejo krompir, katerega seme so dobili iz Mokronoga ali „Mokrónka“, kakor tu govorijo.
mrlati, nerodno jesti.
mlínci, ev, pl. m., kar se zmrvi, n. pr. drobtine.
múhač, a, m. in **muháljka**, e, f., redka in nizka trava.
nadebéliti, odebeliti.
nadígniti, navzdigniti.
nádražljiv, adj., dražljiv.
nakéliti se komu, jemandem eine Grimasse schneiden.
nalíbrati, naštetí.
napáčiti, škodo narediti.
narédščina, e, f., nárednost, die Bequemlichkeit.
násaden, adj.; droben krompir je bolj násaden, nego debel, bolji za nasad.
nasádišče, a, n., toporišče.
nastórovati, *impf. ad* nastoriti.
nástrižen kum, nástrižena kuma; v Adlešičih imajo razven krstnih in birmskih kumov še nástrižne kume. Kadar dobi namreč novorojeno dete tolike lase, da jih je moč nastriči, poiščejo mu kuma, ozir. kumo. Ta mu potem nastriže navadno na temenu glave na treh krajih lase. Te vrže potem kvíšku, da lasje bolje rastó detetu. Kum da potem detetu kaj v dar, navadno po 1 gld. A oče deteta ali mati pa dá kumu ali kumi v dar robec. O detetu pa, ki umrje nenastrizeno, mislijo, da mu na drugem svetu druga deca „lase skubijo“. — To navado imajo, kolikor sem pozvedel, razven v tukajšnji fari še v sosednji Preloški; na Hrvaškem pa privzemajo po nekodi, n. pr. na Prilišču, kakor sem slišal, celó po štiri kume, od katerih nastriže vsak na jednom kraju lase. Po več jih jemljejo za to, da dobi dete več darú. Od kod je nastala ta prazna navada, ki se dandanes vedno bolj opušča, nisem mogel dognati. Morda je Hrvatom kaj znanega o njenem početku.
níčiti; kaj níčiš! pravijo človeku, ki si podpira s kolumcem glavo in sedi brez dela.
nócos, *adv.*, nocoj.
nótrnjak, a, m., die Brandsohle.
obádave, *adv.*, zabadava.
óbdel, a, m., okvir, der Rahmen.
obdelívati, obdelovati.
oblamljévati, oblamljati.
óbrezen; rosna trava je óbrezna = se rada reže.
obrušnjak, a, m., obročnjak, das Reifmesser.
obuvénka, e, f., šenico — golicó imenujejo obukeno, ker ne gredó rade pleve od nje, je toraj obúvena (obuta).

ógreška, e, f., kraju na njivi, katerega je kdo pozabil obsejati, pravijo ógreška. *Pl.* ima osevek za isti pomen. Imajo tudi prazno vero: ti imaš ógreško, nekdo bo umrl pri hiši.
okádniti se, čas si vzeti, sich Zeit nehmen; treba se je okádniti. Glagol je nastal od *adv.* kada = kedaj v zvezi: nimam kada = nimam časa.
okásit, *adj.*, zadírčen.
olamljévati, oblamljevati.
olúkniti; danes je vendar oluknilo vreme = pomirilo se, da ni deževalo. Veseličev Rečnik ilir. jez. ima oluja, das Ungewitter, der Sturm.
omahévati, omahovati.
omáknniti, zmaknniti n. pr. nogo.
omilévati se, prilizovati se.
ópasti, pasti, umfallen.
óprav, a, m., oprava, der Anzug.
opflanec, a, m., umazanec.
opflanka, e, f., umazanka
opflati se, umazati se.
óškrba, e, f., oškrbana stvar, n. pr. vrč, lonec.
oškrbáviti, oškrbiti.
óstrekinjati, štrékinje otolči.
otróšiti, oškoditi s kako jedjo ali pijačo.
pásjan, a, m, pesjan.
páskati se, = pashati se, glej „Dom in svet“ 1896, str. 448. Kako lepo se je ohranil v tej besedi grški izraz *πάσχω*.
pastórkinja, e, f., der Lerchensporn, corydalis cava.
píkača, e, f., kača, ki rada pika, tudi ženska, ki rada „okoli sebe píka“.
píten, *adj.*, rodoviten; ta zemlja je jako pitna za buče.
plétnja, e, f., pletenje.
po, *adv.*, = za; po me bo slabo.
pod, *praep.*, rabi v pomenu med, n. pr. pod mašo, pod pridigo.
pódgľav, a, m., podšiv, die Vorschuhung.
pódmašek, a, m, najslabše predivo; *Pl.* ima za isti pomen pánterki, potírki.
podpórišče, a, n, podpora; to je zanj lepo podpórišče.
podpótiti, napotiti.
podúrati, potrpeti.
podúrkati, suvati.
pojágmiti se, sich beeilen.
popísanka, e, f., isto, kar pišora v L. 1894, str. 32.
póseb, *adv.*, posebej.
posteljína, e, f., to, kar žena v otročji postelji porabi na hrani.
pošklébica, e, f., das Glatteis. *Pl.* ima za isti pomen te-le izraze: posledica, izpodletica, požledica, požlepica.
poterámbati, potreti, uničiti.
potúkati se, potikati se, herumstreichen.
potukévati se, potukati se.
povodljja, e, f., povodnja.
požúncina, e, f., požunec, bokal.
premírak, *adv.*, preveč.
préngati se, prepirati se, „preklati“ se.
prhljati, pršeti, fein regnen
pričeti, početi, začeti imajo v *praes.* pričmem, počmem, začmem, *inf.* pričneti, počneti, začneti.
prigácati, = *Pl.* prihacati.
prígladen, *adj.*, precěj gladen.
priučíniti, postoriti.
privárkati, zuschieben.
prnjak, a, m., raztrganec.
proklécati se, pretresti se; za bolnika je dobro, da se malo prokleca s hojo.
proti, *adv.*, rabi z *gen.*; proti adventa, proti Božiča.
prošúpljiti, prevotliti.
pustárina, e, f., pestunja.
púščiti, pustiti.

(Konec.)

Socijalni pomenki.

(Dalje)

(Bakona Verulamskega „Nova Atlantis“. Jamesa Harringtona „Oceana“. Tomaža Hobbesa „Leviathan“. Obrtni razvoj na Angleškem.)

Bakona Verulamskega smo na tem mestu takoj v prvem sestavku lanskega leta uvrstili med tiste modroslovce, ki so pripomogli, da je s tako silo butilo na dan socijalno vprašanje. Bakona boj proti sillogistični metodi in njegov induktivni empirizem sta vzela človeku njegovo dostojanstvo. Naravoslovje se je povzdignilo, a „človekoslovje“ je propadlo.

Sedaj, ko proučavamo zgodovinski razvoj utopistovskih idej, moramo se zopet pečati z Bakonom. Ko je namreč tega moža zaradi raznih sleparij leta 1621. zbornica obsodila in je izgubil službo državnega tajnika, lotil se je še gorečnejše pisateljjevanja. Med drugimi so dobili v njegovi zapuščini tudi odlomek spisa z imenom „Nova Atlantis“.

Atlantis mu je dežela med Afriko in južno Ameriko. Nanjo zajde neki Evropec, ki popisuje v imenovani knjigi svoje dogodke.

Dežela se imenuje po domačinih Bensalem. Lastinska pravica se priznava. Razni stanovi so v Bensalemu: kmetje, rokodelci, uradniki, duhovniki. Vlado ima v rokah moder kralj.

Duhovniki v odboru „Slovenske Matice“. Težko nam je izpregovoriti o stvari, katero naznanja naš naslov; a vprašanje sili na dan čim dalje bolj, in ni moči molčati o njem.

„Slovanski svet“, ki je začel z novim letom zopet izhajati, objavil je na str. 24 in 25 oceno povesti v „Knezovi knjižnici“: „Rodoljubje in ljubezen“. V oceni čitamo: „Jedva je zvedel ‚Slovenec‘ o tej povesti, takoj jej je napovedal boj. A ne samo povesti in pisatelju, ampak tudi družbi sami preti zabavljanje, ker je vsprejela delo slovenskega realista Govekarja.“

„Očitno pa je, da sta morala dati pri tej povesti koncesije i pisatelj i družba, in tako je prišla povest v ‚Ant. Knezovo knjižnico‘. ‚Matica slovenska‘ je doslej prinašala same idealistično ali romantično pisane leposlovne spise, kajti v nje odboru sedé tudi duhovniki, in ti pač niso zagovorniki svobodne umetnosti. Da je torej realist Govekar dobil prostora v publikaciji slavne družbe, je vesela prikazen; dobiček imata oba: i družba i pisatelj; družba, ker si je pridobila novo vrlo pisateljsko silo, pisatelj pa, ker je vstopil v kolo prvega, znanstveno-leposlovnega društva.“

Največjega pomena za to državo so pa učenjaki. „Kralja Salomona hiša“ se imenuje njihovo zbirališče. Goji se zlasti naravoslovje. Tehničnih iznajdb prinaša vsak dan in te se uporabljajo v korist bensalemskega prebivalstva. Sploh moramo reči, da Bakonova utopija ne kaže toliko družabnih razmer, kakor vpliv vednostnega raziskavanja za ljudstvo. Po pravici bi jo lahko imenovali učenjaško utopijo.

Zakonska zveza se v krščanskem zmislu sveto spoštuje v Bensalemu. Otroci ne smejo vstopati v zakon, če jim stariši ne dovolijo. Proti volji starišev sklenjeni zakon je sicer veljaven, toda otroci iz takih zakonov dobé le tretjino dedščine po stariših.

Nesramnost se strogo kaznuje. Vera se zeló časti. Čudežno so prišli Bensalemcí do evangelija, iz katerega zajemljejo svojo vero.

Bakonov spis je samo v tistem zmislu za nas zanimiv, ki smo ga že omenjali. Vedno bolj se razvijajoča veda dopolnjuje gospodarsko življenje. Proizvajanje se zboljšuje vsled vednostnih iznajdb in s tem raste tudi blagostanje pri srečnih Bensalemcih.

Dovolj o Bakonu. Pojdemo dalje! Delo, katero si hočemo sedaj ob kratkem ogledati, se imenuje „Oceana“.

(Dalje.)

To je pač jasno pisano. Da bi ta manifest ne zgrešil namena, zapisan mu je razločno tudi naslov. Vesel dogodek je, tako misli ocenjevalec, da je Govekarjeva povest izšla v Matici. To se pač ni zgodilo po volji odbornikov-duhovnikov, ker oni niso zagovorniki svobodne umetnosti, a Govekarjeva povest je svobodna. Veselo je torej, da se je odvrnil njih neugodni upliv.

Čudé se smo čitali te vrstice in premišljevali njih pomen. Še čudneje se nam je zdelo, kako more ocenjevalec še govoriti o koncesijah. Koncesije da je dal pisatelj? Kakšne? Da ni svobodneje pisal? Da je stopil na ono (zares usodno!) „katoliško podlago“? In koncesijo je dala družba, to je: odborniki? Kateri? Duhovniki menda ne, ker „ti niso zagovorniki svobodne umetnosti“. Torej neduhovniki! Čudna stvar — ta koncesija na umetnostnem polju. In koncesije niso častne, torej tudi tukaj ne. Potem pa, odkod neki vé ocenjevalec, da so bile tukaj koncesije? Odkod vé, da jih je „dal pisatelj“, da jih je „morala dati družba“?

O taki oceni bi se dala pisati tudi ocena, ker vzbuja mnogo mislij o naših sedanjih knji-

ževnih razmerah. A bodi toliko dovolj o oceni sami, ker smo le mimogredé hoteli opozoriti na navedene znamenitosti.

Kar se pa nam zdi važno, to je odkrita izjava o stališču duhovnikov v Slov. Maticie odboru. Ocenjevalec trdi, da so duhovniki v odboru nasprotniki svobodne umetnosti in torej vzrok, da doslej v Matici še niso izhajale povesti, kakor je Govekarjeva. Nadalje bi se smelo sklepati po ocenjevalčevih mislih, da duhovniki zavirajo napredek naše Maticie. No, pa ni treba sklepati tako daleč; to je vsekako jasno, da so dobili odborniki-duhovniki „poklon“, ki je jako pomenljiv, in ki ga odborniki-duhovniki kakor sploh duhovniki umevamo prav dobro.

Toda naj ne misli ocenjevalec, da nas strahijo taki migljeji ali kaka druga znamenja, izražajoča nepotrebno protivnikov svobodne umetnosti v odboru. Kar se našega uredništva tiče, povemo na ves glas, da poznamo samo pravo in lepo umetnost, da zanjo delamo v listu, da zanjo radi glasujemo v odboru, da nam ne dela naš duhovski stan v tem oziru nikakih ovir, da pa se prazni frazi „svobodne umetnosti“ in onemu pomenu, ki ga ji pridevajo nekaterniki, ne mislimo nikdar in nikjer udati.

„Svobodna umetnost“! Kakšno svobodo pa hočete imeti v umetnosti? Ali hočete imeti umetnost brez umetnih ali estetičnih pravil? Taka ni umetnost. Umetnost brez resničnosti, brez istinitosti? To vam je sanjarija ali celó blaznost. Umetnost brez n r a v n i h, brez etičnih pravil in namenov? Ha, tu bi vi radi zaklicali: „Da, da, tako umetnost, brez n r a v n i h pravil, brez kreposti in greha, brez pojmov dobrega in hudega — — tako bi radi imeli!“ Vemo, da tako umevate svobodo, saj smo to slišali že stokrat. A prav tolikokrat vam odgovarjamo, da n r a v n o s t i nečemo nikdar popuščati in prezirati v umetnosti. Ali je n e n r a v n o s t lepa? In če ni lepa, tudi n i l e p a n e n r a v n a u m e t n o s t; nelepa umetnost pa ni prava, akoprem je svobodna do skrajnjih mej.

Svoboda je dobra stvar; tudi mi jo ljubimo kot drag zaklad človeške narave. Da bi narodom zasijali boljši časi prave svobode! Da bi zlastim nižjim stanovom potrkala na obtežene rame! Da, iz srca jo ljubimo, a vemo tudi prvič to, da ima svoboda naša razne meje, ker človek ni sam iz sebe, ne živi sam zase, torej tudi ne sme storiti vsega, kar bi se mu ljubilo. Drugič vemo, da človek ni vzor popolnosti, ampak poln slabostij, zato tolikokrat zlorabi svojo svobodo. Človeška strast in zloba je najhujši nasprotnik svobodi, njen najhujši trinog. Zato je v dobrem pomenu s v o b o d n a umetnost tista, ki je n r a v n a in dobra;

n e n r a v n a umetnost pa uklepa duha v spone strastij, torej ni svobodoljubna. Vaša svobodna umetnost, vaši svobodni romani so potegnili brez števila bralcev v vrtinec strastij, nemira, pogube. In to je svoboda?!

Duhovniki v odboru Slov. Maticie ljubijo lepo in pravo umetnost, pač pa niso zagovorniki one „svobodne umetnosti“, ki neče poznati zakonov n r a v n o s t i in lepote. Tega se nikakor ne sramujejo. Zakaj pa so v odboru? Ali samo zaradi lepšega in zaradi števila? Odbor je skupina razumnih mož: kdor kaj zagovarja, zagovarja z razlogi in dokazi pred vsem odborom. Ali niti tega duhovnik ne sme? Ali naj se svobodoljubno duhovniku zaveže jezik?

Hinc illae lacrimae, sedaj se umevamo. Omenjamo pa še nekaj. Dobro poznamo naše zagovornike svobodne umetnosti. Ne samo, da „umetniki“ sami niso še možje one dobe, kateri resnobno in resnično sodijo o življenju, tudi kritiki iz te šole so večinoma v zorni mladosti. Gledé na to je pač nekoliko neprimerno, ako ti kritiki oblastno razpravljajo o stvaréh, katerih uči zrele in sive može razum in vest.

Drugi redni koncert „Glasbene Maticie“ je bil 11. t. m. v „Narodnem domu“. Ugajale so vse točke, četudi si ni izredne pohvale pridobila nobena. Smetane „Iz čeških logov in gajev“ nam je kazala čudovito moč — kakor bi rekli — glasbenega slikanja. Ko ti odmeva ta čudovita glasba v srcu, porajajo se ti razne slike v spominu — slike ljube domačije. Ko pa zaslišiš še narodno pesem, združiš se v duhu z ljudmi, ki jo pojó. Škoda, da ti čarobni glasovi tako hitro minejo! — Karola Bendla „Molitev“ je resna, mirna skladba; ljubka je Fibichova „Krasna si kot cvetica“, in živahna in prijetna našega Stanka Pirnata „Vzpomladna pesem“. O skladbi sami govorimo na drugem mestu (str. 191); tu omenjamo samo, da jo je močnizbor peval občutno in lahno. Dr. J. Brahmsa „Fingalov spev“ in „Vrtnar“ sta bila z otožnim svojim značajem kakor mračni večer proti živahnemu jutru. Mendelssohna-Bartholdyja „Koncert“ za gosli in orkester, pri katerem je gosli igral g. J. Vedral, pokazal je tega vijolinista pravega umetnika na goslih. Končal se je ta koncert z Dvořákovim domoljubnim „Hymnus“-om, ki je pravi vzgled velečastne, krepke, mogočne glasbe.

Ker so se vse točke posrečile, je obžalovati, da poslušalstvo ni bilo številno. Tega je bila pač nekoliko nerednost (recimo nesreča) kriva, da se ni koncert vršil v prvič ob napovedanem času (dné 8. t. m.). Točnost je pogoj napredku kakor drugodi tako tudi pri Matici. Energija premaga vse ovire. Z veseljem smemo poudarjati, da ima Ljubljana živo zanimanje za koncerte naše Maticie.